

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Bakalářské kombinované studium

2009- 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Kateřina Říhová

**Využití her a pomůcek pro rozvoj řeči při výuce správné
výslovnosti**

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:

PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part time) Studies

2009- 2012

BACHELOR THESIS

Kateřina Říhová

**The use of games and tools for the development of speech
for teaching proper pronunciation**

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 10.3.2012

Kateřina Říhová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PaedDr. Jarmile Klugerové, Ph.D. za odborné vedení práce a čas věnovaný při konzultacích, Mgr. Ivě Jarošové za cenné rady, odbornou pomoc a mému manželovi za velkou trpělivost a pomoc v oblasti informační technologie.

Anotace

Tato bakalářská práce se v teoretické části zabývá tematikou řeči a jejím významem, fylogenetickým vývojem lidské řeči, dále vývojovými stádii dětské řeči v ontogenezi řeči, normou správné výslovnosti. Popisuje dyslálii (narušení článkování řeči) z hlediska etiologie, symptomatologie, klasifikace, diagnostiky, reedukace a logopedické péče. Hlavní část je věnována hrám, činnostem používaných při reedukaci výslovnosti, k rozvíjení smyslových funkcí a logopedickým pomůckám.

Praktická část práce je zaměřena na průzkum logopedické péče v běžných mateřských školách zejména používání logopedických pomůcek a zjištění, jakými formami jsou rozvíjeny dovednosti důležité pro rozvoj správné výslovnosti.

Klíčové pojmy:

Dotazníková šetření, dyslalie, hra, logopedické pomůcky, metodické postupy, řeč, výslovnost, vývoj řeči.

Annotation

This bachelor thesis deals with the theme of speech and its importance, phylogenetic the evolution of human speech, the developmental stages of children's speech, in life, the correct standard pronunciation in theoretical part. It describes dyslalia (distortion segmentation of speech) in terms of etiology, symptomatology, classification, diagnosis, reeducation and logopedic therapy. The main part is dedicated to games and activities used in the pronunciation reeducation to develop sense functions and logopedic tools.

The practical part is focused on the exploratory of the logopedic therapy in common kindergartens, investigation the use of logopedic tools in particular and finding such forms are developed skills important for the development of the correct pronunciation.

Key words:

Questionnaire survey, dyslalia, game, logopedic therapy, methodology, speech, pronunciation, speech development.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 ŘEČ	11
1.1 O lidské řeči	11
1.2 Význam řeči.....	12
1.3 Jazyk, mluva, mluvení	13
1.4 Fylogenetický vývoj řeči	15
1.5 Ontogenetický vývoj řeči.....	16
1.6 Vývojová stadia dětské řeči	17
1.7 Normy správné výslovnosti	21
1.8 Podmínky správného vývoje řeči.....	23
2 NEJČASTĚJŠÍ PORUCHA KOMUNIKAČNÍCH SCHOPNOSTÍ.....	25
2.1 Dyslalie	25
2.2 Symptomatologie dyslalie	27
3 HRA, JEJÍ DŮLEŽITOST PŘI ROZVOJI OSOBNOSTI, JAZYKA, ŘEČI.....	35
3.1 Co je hra, definice.....	36
3.2 Druhy her	37
3.3 Hra jako prostředek pro rozvoj řeči	39
3.4 Hry, činnosti a metodické postupy přispívající k rozvíjení řeči a slovní zásoby... 40	
3.5 Hry a činnosti z praxe v MŠ	41
4 METODY VYVOZENÍ SPRÁVNÉ VÝSLOVNOSTI HLÁSEK	43
4.1 Postup správné výslovnosti dle Dolejšího	43
4.2 Metody rozvíjení správné výslovnosti dle Škodové, Jedličky a kol.....	44
5 POMŮCKY V LOGOPEDICKÉ PRAXI	46
5.1 Rozdělení logopedických pomůcek dle Sováka, Balášové, Vyštejna, Škodové....	46
5.2 Druhy logopedických pomůcek	47
5.3 Logopedické pomůcky používané v praxi	49
PRAKTICKÁ ČÁST	56
6 POPIS PRŮZKUMU	56
6.1 Cíl a hypotézy průzkumu	56
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku	57

6.3 Metody sběru dat a pracovní postup.....	57
6.4 Sběr dat a zpracování údajů.....	57
6.5 Interpretace údajů	57
6.6 Závěry a vyhodnocení.....	64
ZÁVĚR	67
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	69
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Řeč jako dorozumivací prostředek je dána pouze člověku. Její rozvoj je těsně spjat s rozvojem myšlení. Pro správný vývoj řeči je potřeba, aby byly dodrženy jeho podmínky. Řečová vada může mít za následek snížení úrovně řečového projevu, může mít vliv i na psychiku jedince i na jeho sociální zařazení ve společnosti. Proto je důležité s dítětem začít pracovat v co nejučtější věku, jakmile se jeho obtíže objeví, aby mělo dostatek času si správnou mluvu osvojit a nedostatky odstranit. Aby se zdárně podařilo využít všechny předpoklady, které dítě pro řeč má, je třeba vedle básniček, říkanek, pohádek, knížek a také her, využít dalších možností, které se nabízejí. Patří mezi ně činnosti, které podporují smyslové vnímání, obratnost a koordinaci, mezi něž patří práce a pohybové hry. Také rozvoj kresebných schopností rozvíjí fantazii a další dovednosti potřebné k pozdějšímu učení psaní. V dnešní době mají velký vliv masmédiá, kterých je nutno vhodně děti naučit využívat nejen k zábavě, ale hlavně pro poučení. Naproti tomu je vhodné také naučit děti chodit do divadel pro bohatost citových zážitků. Největší vliv na dítě má však mluvní vzor dospělých, kteří jsou s dítětem v každodenním styku. Učí děti orientovat se v sociálních vazbách, děti pak komunikují bez ostychu, uvolněně a dokážou se přizpůsobovat různým situacím.

Velký zlom nastává při nástupu dítěte do mateřské školy. Důležitou roli mají pedagogičtí pracovníci (u nás většinou „pracovnice“) v rámci terapie řečových poruch, jelikož v rámci prevence lze udělat mnoho záslužné práce.

Záměrem mé bakalářské práce je v teoretické části nastínit význam řeči, fylogenetický a ontogenetický vývoj řeči, vývojová stadia dětské řeči, přiblížit nejčastější formu narušené komunikační schopnosti – dyslalii. V další části práce jsou zpracovány poznatky o logopedických pomůckách, hrách a činnostech, které se využívají pro rozvoj řeči při výuce správné výslovnosti.

Cílem praktické části práce je zabývat se průzkumem logopedické péče v běžných mateřských školách. Dílčími cíli pak je zjistit používání logopedických pomůcek, zastoupení logopedických pracovníků v běžných

mateřských školách, zda a jakými formami se věnují rozvíjení ostatních funkcí důležitých pro správný rozvoj řeči.

Praktická část obsahuje kvantitativní průzkum, při kterém bylo použito metody dotazníku.

Předpokládám, že pomocí informací získaných z průzkumu, budu mít možnost udělat si obrázek o logopedické péči dětí navštěvujících běžné mateřské školy.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ŘEČ

„Řeč má pro život člověka obrovský, nenahraditelný význam. Řeč jako produkt vyšší nervové činnosti člověka je podřízena zákonům mozku; je odrazem myšlení člověka a zároveň jeho myšlení podceňuje. Jen řečí může člověk vyjadřovat své myšlení a psychické stavy. Jen řečí může vyjádřit a projevit svou vůli, své touhy a přání a své city – radost i smutek, úlevu i bolest, štěstí i žal.

Jen díky řeči bylo možné sdělovat si zkušenosti, uchovávat je v paměti a dále je předávat. Na podkladě řeči mluvené vznikla řeč psaná. V té je zaznamenána celá historie lidstva, nejcennější to odkaz všem generacím budoucím. Po celý lidský vývoj se projevuje vzájemná souvislost řeči a veškerého lidského myšlení. Bez řeči by nebylo myšlení. Bez myšlení by nebylo ani člověka.“ (Dolejší, 2003, s. 10)

1.1 O lidské řeči

Můžeme si položit otázku: „Proč lidé potřebují řeč?“ Lidé potřebují řeč pro vzájemnou komunikaci, pro pojmenovávání okolního světa a vztahů k nim. Řeč zefektivňuje mezilidskou komunikaci. Je efektivnější jet do Vietnamu a umět se zeptat, kde se ubytovat, než se dorozumívat rukama. Řeč je důležitá pro fungování ve společnosti, ve světě, děti se učí řeči od malička, aby se začlenily do společnosti.

S postupem doby, času, s objevováním nových objektů, vztahů, je třeba nových slov např. v astrofyzice, v biologii (noví zástupci fauny, flory) – je třeba jim dát nová označení. Je potřeba pojmenovat nové jevy, nerosty.

Při přejímání názvů se jazyky slučují. V souvislosti dorozumět se na celém světě, v mezinárodní komunikaci, byl vytvořen snadno naučitelný neutrální jazyk - Esperanto. Ten se však nerozvinul v takové míře, jak bylo asi původně myšleno.

Zvukový projev – v jeho primitivní formě – můžeme zaznamenat i u zvířat. Zvířata vydávají různé zvuky, kterými projevují své pocity, jako například radost, bolest, strach, hlad apod. V prvních týdnech života i dítě vydává zvuky, kterými vyjadřuje svůj stav – když se mu něco líbí či nelíbí, je-li spokojené, či ho něco trápí. Až později začíná tvořit jednotlivé hlásky, slabiky, slova a věty.

Schopnost řeči má pouze člověk. Dítě ji začne užívat k tomu, aby se dorozumělo se svým okolím již od útlého věku. Má-li člověk něco udělat, musí mít k tomu nějaký důvod, nějaký motiv. U dítěte je ten motiv potřeba dorozumět se. Dítě podvědomě cítí, že čím lépe dokáže komunikovat se svým okolím, tím snadněji dosáhne naplnění a uspokojení svých potřeb (Dolejší, 2003).

„Ani člověku není řeč vrozena, každý jedinec se jí musí učit. Člověk má pouze vrozenou schopnost naučit se mluvit. Sám od sebe se však člověk mluvit nenaučí.

Podmínkou mluvení je schopnost slyšet a žít v prostředí, kde se mluví; dále záleží na obratnosti mluvidel a na vzoru, podle kterého se řeč utváří, a to vše musí probíhat v určitém věku, v určitém časově vymezeném období.“ (Dolejší, 2003, s. 9)

Řečí se lidé liší nejen od zvířat, ale i jeden od druhého. Je to složitá tělesná a psychická aktivita, vyvíjí se po celý život člověka, ale nejdramatičtější průběh jejího vývoje je v raném věku. Řeč se rozvíjí v souvislosti rozvoje motoriky, myšlení, rozvoji různých vlastností, poznání, sociálního chování (Liška a kol., 1976).

1.2 Význam řeči

Řeč je vlastní jen nám lidem. Je to dovednost mimořádně složitá a křehká. Řeč je velmi citlivá nejen na vnitřní, ale i na vnější vlivy – kladné i záporné, povzbuzující i tlumící.

Každý jedinec se řeči musí naučit, a čím dříve a přirozeněji si dítě osvojí mateřskou řeč, tím lépe se rozvinou jeho kognitivní schopnosti (jeho

myšlení, paměť) a společenské začlenění.

Velký význam má výchovné prostředí (laskavé rodinné zázemí, podnětné prostředí) a záležitosti, jestli se řeč rozvine přirozeně, snadno a včas. Řeč se rozvíjí opožděně a zřetelně pomaleji tam, kde chybí řečový vzor nebo když dítě neslyší. Odposloucháváním a odezíráním řeči z nejbližšího okolí se mnoho dětí naučí vyslovovat samo. Nejdříve se jedná o zvukomalebnou nápodobu slabik a slůvek – nejde o přesnou nápodobu jednotlivých hlásek. První nejdůležitější je, aby dítě samo začalo artikulovat – tedy vytvářet první slabiky a slova. Daleko dříve než začne dítě mluvit, rozumí tomu, co se povídá, a ukládá si to do své paměti. Pak ještě uplyne hodně času, než se naučí vědomě používat správně artikulovanou řeč (Beranová, 2002).

1.3 Jazyk, mluva, mluvení

Jazyk

Jazyk je podle Logopedického slovníku (Dvořák, 1998, s. 81): „soustava zvukových a druhotných dorozumívacích prostředků znakové povahy, schopná vyjádřit veškeré vědění a představy člověka o světě a jeho vlastní vnitřní prožitky“.

Jestliže řeč je výkonem individuálním, pak jazyk je jevem a procesem společenským - realizuje se ve společenském prostředí. Jazyků je na světě velmi mnoho, ve všech lze rozeznat podobné složky a vztah mezi jazykem a řečí je u všech podobný. Každý jazyk má svou gramatiku, posloupnost, pravidla stavby vět. Je to systematické použití zvukových, znakových nebo psaných symbolů v lidské společnosti pro komunikaci. Každý řečový akt se děje prostřednictvím jazyka, který se jeho uživatel musí naučit. Může být mluvený (akustický – promluva) nebo může být vyjádřen písmem jako text, neslyšící využívají vizuální znakovou řeč či odezírání aj. (Klenková, 2006).

V Pedagogickém slovníku (Průcha a kol., 2009, s. 117) se uvádí:

„Určitý jazyk si jednotlivec osvojuje od narození spontánně (od rodičů aj.) v prostředí, v němž vyrůstá. Podle teorie N. Chomského se tak děje na základě vrozené schopnosti každého jedince k osvojování jazyka. Pro vzdělání má jazyk prioritní význam. Jednak je hlavním prostředkem pedagogické komunikace, jednak je jedním ze základních vyučovacích předmětů – mateřský jazyk, cizí jazyk, komunikace lingvodidaktika.“

Mluva

„Základním sdělovacím prostředkem je řeč mluvená (mluva). Je způsobem užívání sdělovacích prostředků vytvářených mluvidly. Mluva se realizuje mluvením. Je to činnost individuální, kterou si může každý podle momentální nálady upravovat, např. mluva klidná, vzrušená, monotónní atd.“ (Pipeková a kol., 1998, s. 70)

Mluva je artikulovaná řeč, způsob jakým jedinec užívá výrazových prostředků, podléhá napodobování, je to činnost individuálně variabilní a odpovídá charakterovým rysům (Sovák, 1978).

Mluvení

Mluvení je probíhající děj, jímž se mluva realizuje. Při mluvení (tvorbě artikulované řeči) se používá mluvidel – tělesných orgánů, které jsou součástí dýchacího a zažívacího systému. Mluvidla slouží prvotně funkcím životně nezbytným a až druhotně se jich používá k mluvení. V mluvidlech se vytvářejí hlásky – určité sledy zvuků (Dolejší, 2003; Sovák, 1978).

Mluvidla se dělí na ústrojí:

- dýchací (respirační) – dodává výdechový proud, dýchání probíhá neslyšitelně,
- hlasové (fonační) – uloženo v hrtanu, zdroj hlasu
- artikulační (modifikační, hláskotvorné, článkovací) – jsou to dutiny ústní, nosní a hltanová; vytváří svou činností rozličné hlásky.

V tomto ústrojí je jejich prvotní funkce přijímání potravy a nasávání

vdechu (nosem) a druhotní funkce těchto orgánů slouží rezonanci hlasu a pak artikulaci – tvoření hlásek. Využívá se při tom výdechového vzduchu.

1.4 Fylogenetický vývoj řeči

Dle Kejklíčkové (2011) znamená fylogeneze vývoj druhů organismů, a to v dlouhodobém historickém sledu. Fylogenezí lidské řeči rozumíme její vývoj od prvopočátku až dodnes. Pro vývoj člověka, a tedy i jeho komunikační schopnosti, sehrály podstatný význam skutečnosti, jako byla vzpřímené chůze, používání prvních kamenných nástrojů, používání ohně, pohřbívání zemřelých, umělecké výtvarné projevy, zemědělství.

Dle dosavadních nálezů a jejich interpretace odborníky nasvědčují tomu, že pro vlastní vývoj řeči našich předchůdců našly základní důležitost dva předpoklady: změny v anatomickém utváření hlasového mluvního ústrojí a rozvoj mozkových struktur. Tělesnou statiku výrazně ovlivnilo vzpřímené držení těla a způsobilo odlišný růst některých orgánů a částí těla. Odlišné formování hlavy mělo za následek změnu dutiny ústní, jazyka, hltanu a posun hrtanu směrem dolů. Změny v horní části dýchacích a polykacích cest vytvořily příznivé předpoklady pro tvorbu hlásek.

Druhým a nejspíše rozhodujícím předpokladem pro vývoj řeči byl nárůst mozku se současným rozvojem jeho řídicích funkcí. Velice důležitá byla diferenciací mozkových hemisfér s kvalitativními odlišnostmi, vývoj kůry mozkové, její zprohýbání a vývin nových, pro řeč nepostradatelných center.

Kejklíčková (2011, s. 19) uvádí: „První hlásky skutečné řeči začal pravděpodobně tvořit homo sapiens sapiens před zhruba 130 000 lety, zpočátku nestabilně, později (zhruba před 100 000 lety) už stabilně. Všeobecně se soudí, že řeč a mluva, blízká mluvě dnešní, se vyskytovala asi před 80 000 lety.

Z fylogenetického hlediska lze řeč považovat za lidskou schopnost relativně mladou a geneticky ještě ne dokonale zajištěnou. Je proto také dosti zranitelná a náchylná k poruchám“.

Vývoj dorozumívání během vývoje druhu – tedy fylogenetický vývoj dorozumívání, probíhal podle některých teorií postupně v několika

fázích.

Nejpravděpodobněji první zvuky vytvářené hlasem byly ty, kterými tvor vyjadřoval své pocity jako bolest, radost, hlad aj. (složka projevová). To není jen specialita člověka. Své pocity vyjadřují i zvířata, a to často velmi zřetelně. Tyto zvukové projevy vznikají i bez přítomnosti někoho dalšího, nejsou určeny druhému tvor. Složku projevovou zastupují v řeči člověka citoslovce, tedy zvukové vyjádření různých emocí (au, ach, ó), která odpovídají nižší nervové činnosti (pudy a afekty).

Další etapou ve vývoji dorozumívání byly zvuky, které se vytvářely se snahou působit na druhé, tedy už účelově. Ještě ani tyto zvuky nejsou specialitou člověka. Některé skupiny (společenství) zvířat mají až překvapivě složité systémy dorozumívání pomocí zvuků. Patří mezi ně například varovné signály, svolávání, volání o pomoc apod. (složka vybavovací). U člověka jsou složkou vybavovací různé povely. Do této skupiny také patří slovní pokyny, které nevyžadují odpověď, ale čin - „Stůj!“, „Nechod' tam!“, „Pojd' sem!“ apod. Jde o reakce na úrovni první signální soustavy (konkrétní myšlení).

Třetí, nejvyšší etapa vývoje dorozumívání je charakteristická pro člověka. Je to vydávání zvuků za účelem sdělování myšlenek a také schopnost vnímat a pochopit to, co sdělují pomocí zvuků jiní (složka dorozumivací). Teprve řeč, která je specificky lidská, a která sděluje myšlenky a vyvolává v nás představy věcí a jevů, o nichž se mluví, aniž je zrovna vnímáme nebo aniž jsme je kdy viděli, odpovídá činnosti druhé signální soustavy - abstraktního myšlení (Kutálková, 2009).

1.5 Ontogenetický vývoj řeči

Ontogenetický vývoj řeči je vývoj řeči člověka od narození až do smrti. Již v prenatálním období dítě vnímá hlasy matky a zvuky z „vnějšku“ a hlas matky rozezná i po narození.

Klenková (2000, s. 11) uvádí: „Vývoj řeči probíhá ve stádiích, mezi nimiž jsou jen nevýrazné hranice. Každý jedinec je „jedinečný“ a jeho vývoj řeči může, ale nemusí odpovídat přesně tomu období, které je uváděno

v literatuře.

Z logopedického hlediska je důležité vědět, že může docházet k obdobím akcelerace nebo retardace ve vývoji. Žádné stadium však dítě nemůže vynechat, musí projít všemi stadii řečového vývoje, individuální může být je trvání jednotlivých stádií“.

1.6 Vývojová stadia dětské řeči

„Začátku vlastní řeči vždy předchází přípravná období, která nejsou časově přesně oddělena, vzájemně se prolínají. Stadia vývoje řeči se dělí na „přípravné“ („předřečové“) období a na vlastní vývoj řeči v pravém smyslu slova.“ (Klenková, 2000, s. 11)

1.6.1 Předřečová stadia

Do období předřečového stadia můžeme zařadit období preverbální a neverbální aktivity. V období přibližně do 1 roku života si dítě osvojuje zručnost a návyky potřebné pro utváření a rozvoj řeči.

Preverbální projevy jako jsou křik, broukání – jsou přípravou na budoucí mluvenou řeč dítěte. Probíhají již v prenatálním období (tzv. nitroděložní kvílení). Ovládnutí dalších činností - dumlání palce, sání, žvýkání, polykání – umožní vývoj řečových aktivit. Také kojení můžeme zařadit do specifické preverbální komunikace. Násobí se libé pocity, senzomotorická stimulace.

Neverbální projevy – nezvukové i zvukové prvky (zrakový nebo tělesný kontakt) se nemusí vázat na budoucí mluvenou řeč.

Období křiku - první řečový projev dítěte bezprostředně po narození je křik s otevřenými ústy. Je to známka toho, že se právě narozené dítě úspěšně nadechlo a přešlo na plicní dýchání. Také je to projev reakce na změnu

prostředí – změnu teploty, světla, později na pocit hladu. Toto období se nazývá obdobím novorozeneckého křiku a pokračuje až do doby, kdy se začíná měnit v melodičtější zvukovou podobu dětské řečové produkce (Škodová, Jedlička, 2003, 2007).

Křik se kolem 6. týdne mění a dostává citové zabarvení. Tvrdý hlasový začátek je signálem nelibosti, bolesti, odporu, nespokojenosti, hladu. Tento projev můžeme nazývat pláčem. Toto období plynule přechází do období broukání.

Období broukání - měkký hlasový začátek v projevu dítěte signalizuje spokojenost, výraz libých pocitů. V tomto období lze sledovat zdokonalování hlasového projevu. Toto období začíná kolem 8 týdnů. Dítě si spokojeně brouká v rozmanitých zvukových modulacích. Rozmanité zvuky podle změn v utváření rezonančních dutin – např. sání a polykací pohyby i bez příjmu potravy jsou prahlásky a prefonémy, které se hláskám jen podobají (Sovák, 1978).

Pudové žvatlání – toto období trvá asi půl roku. Nejde o činnost vědomou. Dítě si hraje s mluidly, vydává různé zvuky mlaskání, písknutí, cvakání, mění výšku i sílu hlasu, vzniká dojem prozpěvování. Tyto zvuky připomínají hlásky nebo slova (Kutálková, 2009).

Napodobující žvatlání – období začíná přibližně ve druhé polovině prvního roku dítěte. Se zapojením zrakové a sluchové kontroly (napodobování slyšených zvuků, výrazů obličeje), začíná dítě napodobovat různé hlásky, hlavně melodii a rytmus řeči. Důležitým diagnostickým momentem je zjištění, že napodobivě žvatlají jen děti slyšící, neslyšící děti postupně žvatlat přestávají (Klenková, 2000). Používáním kombinací artikulačně nejsnadnějších hlásek jako jsou P, B, M, T a hlásky A, se nejčastěji ozývají jako „slova“: *mama, tata, papa, baba*, která rodiče převzali jako jejich pojmenování (Kutálková, 2009).

„Opakování hláskových skupin při žvatlání se označuje jako

fyziologická *echolálie*. Žvatlání jako primitivní činnost se udržuje dost dlouho; ještě osmi až desetileté děti si v něm libují.“ (Sovák, 1978, s. 233)

Období rozumění řeči -kolem prvního roku začíná dítě vyslovovat první slova, i když jejich význam ještě nechápe. Je velmi důležité s dítětem neustále mluvit, dochází ke vzájemné komunikaci a dorozumění mezi dítětem a osobami, které jsou mu blízké (matka, otec, prarodiče, sourozenci). Toto období je velmi důležité pro rozvoj řeči (Dolejší, 2003). Dítě začíná rozumět prvním básničkám, říkankám a někdy dokáže odpovědět gestem a náhodným zvukem na první dotazy např. „Kde je máma?“ (Kutálková, 2009).

1.6.2 Vývoj vlastní řeči

Vývoj vlastní řeči začíná od jednoho roku dítěte.

Stadium emocionálně volní

Kolem 1. roku života dítě začíná používat skutečný verbální projev – slova, která představují celou větu. Tato slova významově vyjadřují přání, city, potřeby, prosby. „První dětská slova jsou jednoslabičná i víceslabičná, slovní označení dítě spojuje s konkrétními osobami i věcmi. Mimořádný význam zde má přízvuk a citové zabarvení, intonace.“ (Klenková, 2000, s. 12) Toto období trvá přibližně do konce 2. roku.

Stadium asociačně reprodukční

Dítě spojuje slova s předměty, které označují, používá jednoduchou gramatiku, opakuje slovní spojení vět, které slyší v okolí (Slowík, 2007). Řeč se zdokonaluje, roste slovní zásoba.

Dítě reprodukuje jednoduché asociace a přenáší označení na jevy podobné (transfer). Např. slovo „káká“, které původně označovalo kachnu, přeneslo na všechny ostatní opeřence, hračku apod. (Sovák, 1978). Toto období probíhá mezi 2. a 3. rokem věku dítěte.

Stadium logických pojmů

V tomto období, okolo 3. roku, nastává dynamický rozvoj řeči, abstrakce v řeči. Dítě začíná používat otázky „Proč...?“, „Co je to?“ apod. Začíná si uvědomovat vlastní identitu v komunikaci, používat zájmeno „já“ místo svého jména (Slowík, 2007). V tomto období záleží na jeho stupni vnímání, na rozvoji duševních vlastností, na výkonnosti mluvidel. Abstrakce a zevšeobecňování jsou pro dítě náročné myšlenkové operace a často dochází k těžkostem a vývojovým obtížím v řeči (opakování hlásek, slabik, zarážek v řeči aj.) (Klenková, 2000).

Stadium intelektualizace řeči

Toto období začíná okolo 4. roku a probíhá po celý život, kdy je člověk schopen učit se. Dítě správně vyjadřuje své myšlenky obsahově i formálně, zpřesňuje se gramatika, osvojují se nová slova, roste slovní zásoba (Slowík, 2007).

„Slova se intelektují, tj. chápe se jejich obsah, rozlišují se pojmy konkrétní a abstraktní, rody, časy atd.“ (Slovák, 1978, s. 236)

Schéma vývoje artikulace

Věk	Vývoj artikulace
od 1 do 2,5 let	b, p, m, a, o, u, i, e j, d, t, n, l - artikulační postavení se vyvíjí po 3. roce, je základem pro vývoj hlásky „r“
od 2,5 do 3,5 let	au, ou, v, f, h, ch, k, g
od 3,5 do 4,5 let	bě, pě, mě, vě, ď, ť, ň
od 4,5 do 5,5 let	č, š, ž
od 5,5 do 6,5 let	c, s, z, r
od 6,5 do 7 let	ř a diferenciaci č, š, ž, c, s, z

Zdroj: Junečková a Vysoudilová, FN Ostrava, 1970

1.7 Normy správné výslovnosti

Souhrn obecně platných zásad a pravidel výslovnosti spisovného jazyka se nazývá **ortoepie**. Je to soubor pravidel o správném užití hlásek v hláskových spojeních, ve fonických řadách.

Ortofonie (součást ortoepie v širším smyslu) se zabývá správnou výslovností jednotlivých hlásek (Hála, 1967; Vyštejn, 1979).

Nejdůležitější zásady a pravidla jsou shrnuty do těchto bodů:

- Nejdůležitějším ortofonickým požadavkem je pečlivá a přesná artikulace jednotlivých hlásek, bez místních (nářečních) a individuálních zvyklostí, odchylek. Příkladem může být tendence ke krácení dlouhých vysokých samohlásek (prosim, muj, pani, aj.), v některých slovech se samohláska nespisovně prodlužuje (prápor, pívó,dólu, apod.), dále na příliš otevřenou výslovnost samohlásek (např. v Praze a ve středních Čechách) a naopak příliš zavřenou (v moravských oblastech).
- Ortoepická norma se vztahuje pouze na výslovnost mluvy klidné, neutrální, neafektované. Nezbytná je volnost herců při stylizování mluvy pro jevištní řeč. Nicméně se z těchto odchylek nedá činit samostatná jevištní norma.
- Poměr ortoepické normy a pravopisu – pravopis není z hlediska výslovnosti vodítko jisté ani přesné, zvláště když hledíme k fonetické podobě hlásky písmenem označené. Pravopis nás může zavádět tím, že graficky vyznačuje hlásky, které se ve skutečnosti nevyslovují (např. píšeme *dcera*, ale vyslovujeme většinou bez *d*). Často se píše znak pro jinou hlásku, než je ta, která se vyslovuje (např. *kruh*, *sad*, *vůz* – vyslovujeme koncové psané *h*, *d*, *z* jako *ch*, *t*, *s*). I když tyto rozdíly existují, je sbližování výslovnosti a pravopisu prospěšné. Pravopis má těsný vztah ke zvukové soustavě jazyka, tudíž se tím osvojení obou ulehčuje. Takový postup se dá uplatňovat právě v češtině – v takových jazycích, jejichž pravopis se o mluvenou formu podstatně opírá. Naopak to nejde ve francouzštině či angličtině.

- Ortoepická výslovnost předpokládá správné tvoření hlásek a hláskových spojení. Rovněž zárukou dobré srozumitelnosti je přesná artikulace. Méně pečlivá výslovnost má za vinu porušování podoby jednotlivých hlásek i jejich spojení a někdy vede k zanikání hlásek i celých slabik. Takový způsob do ortoepické normy nepatří. Podle své povahy se pravidla správné výslovnosti vztahují na:
  - *Výslovnost (tvoření, artikulace) jednotlivých hlásek*- po celém našem území je zhruba jednotná. Odchytky jsou v malém množství ve výslovnosti nářeční (oblastní), individuální. Jsou mimo ortoepickou normu.
  - *Výslovnost hláskových skupin*- běžná může být správná výslovnost jednotlivých hlásek, ale jednotnost mezi nimi není ve výslovnosti hláskových seskupení (i když dovedou mluvčí v obou případech foneticky správně tvořit souhlásky *s, z, ch, h* např. slovo *shoda* bývá vyslovováno dvojím způsobem – [schoda], anebo [zhoda]. Taktéž záleží na subjektivním postoji, pocitu mluvčího k vlastnímu projevu.

Přes požadavek ortoepické jednotné výslovnosti spisovného jazyka, nevyklučuje norma stylizování zvukových prostředků mluvy. Rozlišuje se trojí stylová vrstva výslovnosti:

- Výslovnost *základní, neutrální* – veřejné mluvní projevy
- Výslovnost *běžná* – běžný denní styk, od základního se liší jen některými odchylkami ve výslovnosti souhláskových skupin
- Výslovnost *zvlášť pečlivá* – slavnostní projevy, umělecký přednes, za ztížených akustických podmínek. Opírá se v jednotlivostech o vnitřní stavbu slov, o způsob psaní.

Výslovnost na celém našem území není jednotná, není ani stejná v řeči různých společenských vrstev a generací. Obecně se soudívalo, že je určována výslovností vzdělaných vrstev národního kulturního centra, za které byla považována Praha.

Hála (1967, s. 10) uvádí: „Je ovšem pravda, že český jazyk spisovný

vznikl z původního nářečí pražského (středočeského) a že se spisovná výslovnost vyvinula ve vzdělaných vrstvách pražských, avšak spisovný jazyk již dávno přerostl svou původní pražskou oblast a stal se jazykem celého národa“.

1.8 Podmínky správného vývoje řeči

Vývoj řeči ovlivňují vnější i vnitřní faktory. Z vnějších činitelů mají na správný vývoj řeči u dítěte: celkový vliv prostředí a výchovy, množství a přiměřenosti řečových podnětů a správný řečový vzor. Mezi nejdůležitější vnitřní faktory řadíme vrozené předpoklady, zdravý vývoj dálkových analyzátorů – zrakového a sluchového, řečově-motorických zón v mozku, mluvních orgánů, celkový fyzický a duševní vývoj, hlavně vývoj intelektu (Klenková, 2000).

Dle Balášové (2002) musí pro správný vývoj řeči existovat následující podmínky:

- Dostatek verbálních a nonverbálních podnětů ze sociálního prostředí, ve kterém dítě vyrůstá.
- Neporušená schopnost dítěte přijímat podněty ze zevního prostředí prostřednictvím smyslů (zrakového a sluchového) a jejich předávání prostřednictvím přijímacích drah centrální nervové soustavy.
- Anatomicky a funkčně zdravý centrální nervový systém se sensorickou a motorickou oblastí řeči a dalšími centrálními ústředními spoji, které se vytváří během vývoje dítěte v jeho mozkové kůře.
- Neporušená ústrojí (mluvidla – kterými se verbální komunikace realizuje) a jejich spoje s centrální nervovou soustavou.

Krahulcová (2007, s. 22) uvádí: „Realizace řeči, produkce řeči, řečový výkon, mluvení, mluva či mluvní technika závisejí jednak na jazykové mluvních sociálních podmínkách, které má člověk k dispozici, ale taktéž na individuálních anatomicko-fyziologických dispozicích a podmínkách definovaných fonetikou jazyka“.

Obecné podmínky pro dosažení optimálního mluvního výkonu by se daly shrnout takto:

- Anatomicko-fyziologické podmínky spočívají na stavu, vybavení, koordinaci a fungování mluvních orgánů při mluvení člověka. Primární funkcí mluvních orgánů je dýchání, příjem potravy a další – k jejich specifické součinnosti dochází pouze při mluvení.
- Správné používání mluvidel v závislosti na věku a zkušenostech dítěte (či zdravotnímu stavu staršího člověka).
- Dosažení ortoepické normy.
- Užívání spisovného jazyka v sociálním prostředí člověka.
- Pečlivé mluvení.

2 NEJČASTĚJŠÍ PORUCHA KOMUNIKAČNÍCH SCHOPNOSTÍ

Na vzniku narušené komunikační schopnosti se podílí řada faktorů. Mezi nejčastější jevy patří životní styl, rozpad multigeneračních rodin, způsob komunikace v nukleárních, dvougeneračních rodinách, dopady informační společnosti na psychiku člověka, stav životního prostředí, vliv materiálního blahobytu, společně s působením emocionálního a sociálního stresu aj. (Krahulcová, 2007).

2.1 Dyslalie

Dyslalie neboli patlavost je nejrozšířenější druh narušené komunikační schopnosti člověka – vadná výslovnost hlásek, vynechávání či zaměňování hlásek, obecně vývojová porucha nebo vada výslovnosti. Vyskytuje se u všech lidí bez rozdílu etnika, v různých formách, projevech, ve všech věkových kategoriích (Krahulcová, 2007).

„Dyslalie v nejširším smyslu slova proto spočívá v neschopnosti nebo poruše používání zvukových vzorů řeči v procesu komunikace podle zvyklostí a jazykových norem daného jazyka.“ (Klenková, 2006, s. 99)

Kejklíčková (2011, s. 27) říká: „Patlavost je porucha výslovnosti jednotlivých hlásek. Většinou jde o poruchu funkční při normálních mluvidlech, někdy je způsobena vadou mluvidel. Může se týkat pouze jedné hlásky, několika anebo většiny hlásek. Patlavost je u dítěte do 4-5 let věku normálním jevem a označuje se jako **patlavost vývojová**. Pokud se patlavost vyskytuje v dospělosti, je to většinou proto, že v průběhu vývoje řeči v dětství nebylo dosaženo správné výslovnosti“.

Kutálková (2000,s.27) uvádí: „Při dyslalii rozlišujeme:

- nesprávnou výslovnost, která je vývojovým, přechodným jevem,
- vadnou výslovnost, která má výrazně patologický charakter již od počátku

jejího vývoje,

- nebo když nesprávná výslovnost přetrvává do období, kdy se ustaluje (upevňuje) výslovnost, tj. kolem sedmého roku věku dítěte“.

Sovák (1978, s. 155) říká: „Patlavost neboli dyslalie – tak se nazývá vadná výslovnost jedné nebo více hlásek mateřského jazyka, přičemž ostatní hlásky se vyslovují správně.“

2.1.1 Etiologie dyslalie

Fyziologická patlavost (vývojově nesprávná výslovnost) vychází z nejrůznějších odchylek od slyšeného vzoru a může být způsobena akustickou nedokonalostí sluchového vnímání řeči jiných i sebe sama a motorickou neobratností mluvidel dítěte. Nepřesná výslovnost probíhá u každého dítěte různě, individuálním tempem. Může trvat do konce pátého roku, někdy i později. Ke zpřesňování artikulace napomáhá vliv dozrávání jedince, na začátku školní docházky čtení a psaní, spolupůsobí sociální vztahy, napodobování učitelky, vrstevníků (Krahulcová, 2007). V dostupné literatuře se uvádí, že výskyt u chlapců je častější, než u dívek (v poměru 60%: 40% dětí přijatých do logopedické péče).

Ve většině dostupné literatury se příčiny dyslalie uvádí dle Sováka:

Nesprávné mluvní vzory v prostředí dítěte (mazlivá mluva, výchovné chyby, nesprávný nebo nedůsledný bilingvismus, nesprávné návyky – dlouhé užívání dudlíku, dumlání prstů).

Poruchy sluchu – podle druhu a stupně (např. dítě špatně slyší vysoké tóny – špatná výslovnost sykavek),

Nedostatek citů – děti ochuzené o citové vztahy začínají mluvit později, hůře, jejich projev je chudý, nesprávný, drží se déle infantilního (dětinského) způsobu mluvy i výslovnosti,

Poruchy v centrálním nervovém systému (CNS) – děti s LMD, mentální retardací, mají více porušenu výslovnost (artikulační neobratnost, hlásková asimilace-spodoba hlásek),

Motorická (pohybová) neobratnost – neobratnost může být celková nebo může souviset jen s oblastí artikulační

Anomálie (odchylka) řečových (mluvních) orgánů – orgánové změny mluvidel jako jsou: přirostlá uzdička, defekty chrupu, skusu, rozštěp rtu, nemusí být příčinou vadné výslovnosti. Vadná výslovnost se může vyskytovat současně s odchylkami mluvidel. Celkově se orgánové vady nemusí přeceňovat.

Nesprávný postoj prostředí k mluvnímu projevu dítěte – neustálé kárání, napomínání, výsměch, trestání za nesprávnou výslovnost, napomáhá spíše opaku, než napravování vady. Můžou nastat neurotizace dítěte a vadná výslovnost se může více fixovat. Perfekcionistická výchova je daleko škodlivější, než výchova nedbalá (Klenková, 2000).

Dědičnost – především dědičnost nespécifická, specifické rodové nízké nadání pro řeč, jistá řečová slabost evidovaná v rodové linii – např. opožděný vývoj řeči, hlásková dyslalie – rotacismus, opožděný vývoj sluchu pro řeč apod. (Krahulcová, 2007).

„Přítomnost některého z uvedených faktorů vždy nevede ke vzniku vady; závažná je kombinace dvou nebo více příčin.“ (Vyštejrn, 1979, s. 32)

2.2 Symptomatologie dyslalie

Dyslalie může postihnout jednotlivé hlásky, skupiny hlásek ve slabikách a slovech. Podle toho ji rozlišujeme na:

Hláskovou – můžeme dále rozdělit do tří základních forem:

Paralálie – dítě hlásku nahrazuje hláskou jinou, kterou umí (např. tráva-tláva, meč-met, voda-boda, domu-momu), v případě sykavek *parasigmatismus*.

Mogilálie – dítě hlásku vůbec netvoří, proto ji zcela vynechává (např. koruna-kouna, vlk-vk, ruka-uka)

Patologicky, nesprávně vytvářena *hláska na jiném artikulačním místě* –

je označována řeckým názvem hlásky a připojením přípony – *ismus*

(např. L – lambdacismus, R – rotacismus, Ř – rotacismus bohemicus, sykavky obou řad – sigmatismus)

Slabikovou – výslovnost samostatných hlásek je správná, ve slabikách je nesprávná, zkomolená nebo je vynechána.

Slovní – výslovnost v izolovaných hláskách i ve slabikách je správná, ve slově se tvoří nesprávně.

Dyslalie multiplex – je mnohočetná dyslalie, kdy dítě nesprávně nebo vadně vyslovuje více (většinu) hlásek, hlavně souhlásek.

Tetismus – „nejtěžší forma dyslalie, kdy jsou špatně vyslovovány téměř všechny souhlásky a zároveň redukuje složené slabiky, takže se řeč stává téměř nesrozumitelnou.“ (Klenková, 2000,s.28)

2.2.1 Klasifikace dyslalie

Klasifikaci dyslalie můžeme rozdělit do několika skupin: z hlediska vývojového, etiologického, z hlediska rozsahu, kontextu, podle místa poškození.

Vývojové hledisko – vývoj řeči se zdokonaluje postupně a u každého dítěte trvá jinou dobu. Zdokonaluje se souběžně s dozráváním CSN. O fyziologické dyslalii můžeme hovořit, když nesprávná výslovnost přetrvává ještě v 5. roce života dítěte. Nesprávná výslovnost mezi 5. a 7. rokem se nazývá prodloužená fyziologická dyslalie. Artikulační zralost a mluvní stereotypy se ustalují v 7. roce života. Jestliže se výslovnost neupravila po 7. roce, kdy je odchylka ve výslovnosti již zafixována, můžeme mluvit o patologické dyslalii, diagnostikuje se jako dyslalie („pravá“ dyslalie) (Klenková, 2006).

Etiologické hledisko – podle příčin se dyslalie dělí na funkční a orgánovou.

Funkční (funkcionální) dyslalie – se vyskytuje u dětí, které mají narušenu schopnost zrakového či sluchového rozlišování (diferenciace) – typ **senzorický**; jedná-li se o neobratnost motorickou, artikulační – typ **motorický**.

Při funkční dyslalii se většinou jedná o minimální organické poškození z doby prenatální nebo perinatální, proto se považuje dyslalie z napodobování nevhodného mluvního vzoru, zanedbáváním ze strany prostředí či genetických dispozic (Klenková, 2006).

Organická (orgánová) dyslalie - vzniká důsledkem narušení dostředivých nervových drah - **impresivní**, důsledkem narušení odstředivých nervových drah – **expresivní**. **Centrální** - při narušení centra řeči (porucha CNS), dále jako důsledek poruch zraku, sluchu (mohou podstatně ovlivnit vývoj výslovnosti, nepřesné slyšení způsobuje nesprávnou realizaci hlásek) nebo důsledek vad - malformace mluvidel apod.

Klasifikace podle místa poškození

Podle místa poškození rozlišujeme dyslalii (Dvořák, 1999; Lechta, 1990 in Škodová 2003, 2007):

akustickou – odchylná výslovnost při vadách a poruchách sluchu,

centrální – vadná výslovnost při poruchách CNS,

labiální – vadná výslovnost při defektech rtů (rozštěpy, obrna rtů),

dentální - vadná výslovnost při anomáliích zubů (anomálie skusu – zvl. u sykavek),

palatální – vadná výslovnost při anomáliích patra (perforace – protržení, rozštěp, vrozené zkrácené patro)

linguální – vadná výslovnost při anomáliích jazyka (např. úrazy popálením, krátká uzdička),

Klasifikace podle kontextu

Dyslalie hlásková - vadná výslovnost jednotlivých hlásek

Dyslalie slabiková – izolované hlásky se tvoří relativně správně, chyby se dělají při tvoření slabik

Dyslalie slovní – izolované hlásky jsou tvořeny správně, ale ve slovech chybně

Klasifikace podle rozsahu, stupně

Dyslalie levis (simplex) – parciální dyslalie, při níž se jedná o vadu jedné nebo několika málo hlásek, srozumitelnost není narušena. Dyslalii monomorfní (parciální) označujeme v případě, kdy se jedná o poruchu hlásek artikulačně podobných, tvořených na jednom artikulačním místě.

Dyslalie multiplex (gravis) – těžší vada výslovnosti – rozsah vadných hlásek je větší, srozumitelnost je narušena. O dyslalii polymorfní mluvíme v případě, kdy je narušena výslovnost hlásek ve více artikulačních místech.

Dyslalie universalis (dříve tetismus, hotentotismus) – je mnohočetná dyslalie, kde je postižena výslovnost většiny hlásek, řeč dítěte je nesrozumitelná (např. při nahrazování souhlásek hláskou T) (Škodová, Jedlička, 2003, 2007; Klenková, 2006; Krauhulcová, 2007).

2.2.2 Diagnostika dyslalie

Diagnostika je dle Krauhulcové (2007, s. 43) „cílevědomá činnost vedoucí k rozpoznání podmínek, průběhu a výsledku vývoje schopností jedince, výsledků výchovy a vyučování. Logopedická diagnostika je v užším slova smyslu diagnostika příčin, aktuálního stavu a důsledků narušené komunikační schopnosti včetně stanovení návrhu programu logopedické intervence. Součástí je i stanovení diagnózy, potenciálních možností rozvoje jedince“.

Při diagnostice dyslalie se postupuje jako při diagnostice všech poruch komunikačních schopností – shromáždění osobní a rodinné anamnéze; zjišťuje se sluchová percepce, fonemická diference; celková, jemná motorika i motorika mluvních orgánů, rytmizace, muzikálnost, test laterality.

Základní metodou vyšetření je rozhovor. Je vedený formou hry s obrázky. Hodnotí se pojmenování obrázků (věcí). Logoped cíleně volí

obrázky, jejichž název obsahuje sledovanou hlásku nejdříve na začátku slova, pak uprostřed a naposledy na konci slova. Tím se posoudí výslovnost hlásky komplexně. Sleduje se i rozsah slovní zásoby (Škodová, Jedlička, 2003, 2007; Krahulcová 2007).

Výslovnost se nadále hodnotí při volném rozhovoru (např. popisu děje na obrázku). Po navázání kontaktu se přechází na řízený rozhovor, při kterém se zjišťuje výslovnost všech hlásek. Jeden ze způsobů vyšetření je dle Seemana (1955 in: Klenková 2006, s. 108): “Pořadí vyšetřovaných hlásek může být různé; někteří autoři doporučují vyšetření podle místa tvoření hlásek, jiní doporučují vyšetřit nejdříve explozivy, potom třené hlásky a sykavky, dále hlásky L,R,Ř, nakonec změkčené Ď, Ť, Ň a shluky VL, BL, PL, STL, STRĚ apod.“. Dále se zjišťuje vyslovování ve slabikách, slovech. Nedostatky výslovnosti se zapisují do záznamových tabulek.

Diferenciálně diagnosticky je třeba zjistit, zda se jedná o dyslálii primární či symptomatickou. O primární dyslálii se jedná v případě, kdy vyšetřovaný nemá jiné tělesné, sensorické či mentální postižení. V případě dyslálie symptomatické dyslálie vzniká nebo je jiná v důsledku souběžného postižení tělesného, sensorického či mentálního (Škodová, Jedlička, 2003, 2007).

2.2.3 Reedukace dyslálie a logopedická péče

Reedukace dyslálie

Správnou výchovou bychom mohli předejít vzniku vad výslovnosti. Prevence je důležitá již od útlého věku dítěte, kdy začíná samo mluvit. Zásadou je na dítě nešišlat, nekomolit slova, při mluvení s dítětem správně vyslovovat, mluvit spisovně. Důležitá je taktéž motivace k mluvení. S dítětem si povídat o všem, co se kolem něho děje, proč to či ono děláme, jaký to má význam a účel (Dolejší, 2003).

Pro každé dítě je úprava poruch a vad výslovnosti upravena zcela individuálně dle jeho potřeb. Zásady reedukace byly vypracovány Seemanem (1955) a jsou platné i v současnosti:

- *Zásada krátkodobého cvičení*
- *Zásada používání pomocných hlásek*
- *Zásada využití sluchové kontroly*
- *Zásada minimální akce*

Mnozí autoři (např. Antonín Rádek, logoped) rozpracovali a doplnili Seemanovy zásady o další:

- Nová hláska se vyvozuje individuálně.
- Postupuje se od snadnějšího ke složitějšímu – vždy formou hry.
- Neopravuje se špatně vyslovovaná hláska, ale vyvozuje se nová, správná artikulace hlásky.
- Používá se co nejvíce nápodoby pomocí zrcadla, kde se dítě dívá na sebe i na logopeda sedícího vedle něho.
- Trvale je třeba posilovat sebedůvěru dítěte a potlačovat komplex méněcennosti.
- Důležitá je těsná spolupráce s rodiči, případně učiteli, odbornými lékaři.

Vyštejn (1979, s. 48) uvádí: „Způsob odstraňování vad výslovnosti (výuky správné výslovnosti) je závislý především na věku dítěte, na formě a rozsahu patlavosti“.

Obecně výuka probíhá podle schématu:

Vyvozování nového zvuku (přírodní, technické zvuky; pomocné hlásky – substituční metoda, např. napravujeme vadné T – před nácvikem sykavek, vadné D – před nácvikem R; izolací z globálních mluvních struktur; mechanickou cestou – polohování mluvidel) - jeho identifikace s hláskou - zapojení hlásky do slabik a slov - její procvičování - automatizace a fixace - běžné používání hlásky.

Reedukace (korekce) nesprávné výslovnosti je rozdělena dle Kovácsové (in: Lechta, 1990) do 4 základních etap:

Přípravné cvičení

Při terapii s dítětem začínáme gymnastikou jazyka; zaměřujeme se na rytmizační cvičení, hry na zvukovou a zrakovou pozornost. K tomu nám pomáhají různá říkadla. Dále mezi přípravná cvičení patří dechová, fonační, můžeme zařadit i myofunkční terapii na procvičení koordinace motoriky mluvních orgánů – zvýší se hybnost rtů, jazyka. Důležitý je pozitivní přístup k dítěti, dítě chválíme, rodičům podáváme informace k nacvičování k domácí přípravě prostřednictvím pracovních sešitů, se kterými děti pracují doma s rodiči.

Vyvozování hlásky

Zopakujeme a procvičujeme výslovnost hlásek již zvládnutých. Při vyvozování hlásek lze využít nepřímé a přímé metody.

Nepřímá metoda – cvičení, které napodobují přírodní nebo technické zvuky (hlasy zvířat, dopravní prostředky).

Přímá metoda – navození hlásky s mechanickou nebo bez mechanické podpory (špachtle, sondy apod.).

Fixace hlásky

Při vyvození správné výslovnosti hlásky následuje upevnění artikulačních stereotypů dané hlásky. Daná hláska se používá na začátku, uprostřed, pak na konci slova. Cvičení se provádí formou hry.

Automatizace hlásky

Tato etapa se nesmí podcenit a vynechat. Nejdříve se ještě začíná opakováním slov s pomocí zrcadla – za pomoci zraku a sluchu – za pomoci logopedova vzoru. Cvičí se pojmenováním obrázků, předmětů, reprodukováním básniček, říkánek, pohádek. Návčik je ukončen používáním správné výslovnosti v běžné mluvě, rozhovoru, vyprávění. Správná výslovnost je součástí aktivního slovníku dítěte.

Logopedická péče

Na správný řečový vývoj dítěte by se měli podílet všichni, kdo s dítětem přijdou do styku. V nejranějším věku to jsou rodiče, prarodiče, v období docházení do mateřské školy to jsou hlavně pedagogičtí pracovníci. V mateřské škole si učitelka všímá celkového obrazu dítěte. Nejen výslovnosti, ale i sociální, rozumové zralosti, tělesné obratnosti, muzikálnosti, navázání komunikace s ostatními (Sovák, 1984)

Logopedická péče se provádí několika způsoby. Možný je způsob logopedických chviliek v rámci běžného programu v mateřské škole v kolektivu dětí, další je individuální výuka, kdy do mateřské školy dochází logopedický pracovník (logopedka, logopedická asistentka) a pak děti, mladiství i dospělé osoby, mající některou z vad výslovnosti či narušenou komunikační vadu, mohou navštěvovat klinického logopeda.

3 HRA, JEJÍ DŮLEŽITOST PŘI ROZVOJI OSOBNOSTI, JAZYKA, ŘEČI

„Hra je důležitá pro rozvoj jazyka a imaginativního myšlení. Různé druhy her poskytují pro rozvoj jazyka nesmírné množství příležitostí.“ (Lynch, 2010, st. 38)

Hra poskytuje možnost k výkladu a analýze poznávacích procesů, vývoje osobnosti a v neposlední míře i socializačního procesu, kdy slouží podle úrovně vývoje – k navazování kontaktů, ke spolupráci i soutěžení, modelování reálných sociálních situací, sociálních rolí, zvnitřňování sociálních norem při podřizování se pravidlům hry. Ve vyspívání kognitivních funkcí v raném a předškolním věku je hra neodmyslitelná od správného vývoje senzomotorických, exploračních, následně symbolických a nakonec i myšlenkových a řečových projevů. Při sledování vývoje osobnosti nelze přehlédnout význam hry při střetu se sociálním prostředím, s utvářením vlastní osobnosti, při usměrňování emocí, při uvolňování a vhodném vyrovnávání napětí (Millarová, 1968). Obecně vzato hra rozvíjí motoriku, vůli, myšlení, orientační schopnosti, koordinaci pohybů, řeč, fantazii, socializaci.

Ve své publikaci *Hra dětí předškolního věku* Mertin a Gillernová (2003, s. 19) uvádějí: „Hra souvisí s rozvojem motoriky, s rozvojem kognitivních struktur, s motivačně-volními vývojovými faktory, s rozvojem a naplňováním sociálních vztahů“.

Zapojení dítěte do hry, jeho soustředění na hru, pestrost a spontánnost her, závisí na mnoha činitelích – jak aktuálního stavu, tak předchozího vývoje (dostatek času, dostatek a přiměřenost podnětů, kamarádech při hraní, emoční atmosféře apod.). Děti si mohou hrát stejně kvalitně a s plným nasazením jak se složitou hračkou, tak i s dřívkem, či kamínky v lese. Hra napomáhá ovlivňovat učební a pracovní návyky. Preference určitých typů her může napovědět o zaměření nebo předpokladech dítěte. Dětem by se měl nechat prostor pro spontánní hru. Dospělí by měli umožnit dětem rozvíjet jejich talent a dispozice, ale také podněcoval oblasti, které by dítě nejspíše spontánně

nerozvívjelo (Mertin, Gillernová, 2003).

U předškolních dětí tvoří obsah života právě hra. Přináší dětem radost, učí je poznávat okolí, rozvíjí a vede k činorodosti jejich řeči, je pro ně nepostradatelná (Sovák, 1984).

„Člověk má prožívat život tak, že hraje různé hry, obětuje a zpívá a tančí, čímž je schopen zjednat si milost bohů.“ (Platón)

3.1 Co je hra, definice

„I když hra není jednotnou činností a je téměř vždy definována jako protiklad „vážného“ či užitečného, organizovaného chování, je její význam v životě značný.“ (Millarová, 1968, s. 7)

V pedagogickém slovníku (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, s.92-93) je hra definována jako: „Forma činnosti, která se liší od práce i od učení. Člověk se hrou zabývá po celý život, avšak v předškolním věku má specifické postavení - je vůdčím typem činnosti.

Hra má řadu aspektů: aspekt poznávací, procvičovací, emocionální, pohybový, motivační, tvořivostní, fantazijní, sociální, rekreační, diagnostický, terapeutický. Zahrnuje činnosti jednotlivce, dvojice, malé skupiny i velké skupiny.

Existují hry, k jejichž provozování jsou nutné speciální pomůcky (hračky, herní pomůcky, sportovní náčiní, nástroje, přístroje). Většina her má podobu sociální interakce s explicitně formulovanými pravidly (danými dohodou aktérů nebo společenskými konvencemi).

Ve hře se mnoho pozornosti věnuje jejímu průběhu (hry s převahou spolupráce, s převahou soutěžení). Výchozí situace, průběh a výsledky některých her lze formalizovat a rozhodování aktérů exaktně studovat. Těmito otázkami se zabývá speciální matematická disciplína - teorie her.“

3.2 Druhy her

Dle Sováka (1984) lze v logopedické práci využít her individuálních i kolektivních. Hry mohou být tvořivé (děti si je sami vymýšlejí), pohybové se slovním doprovodem, sluchové, didaktické, dramatizující, stolní aj. Zvláštní místo mezi předškolními hrami zaujímají hry fonetické, ty jsou sestaveny speciálně k procvičování výslovnosti.

Millarová (1978) ve své publikaci rozděluje hry následovně:

Explorační a pohybová

- rozvíjejí hrubou motoriku, v této fázi si děti procvičují nové dovednosti, reagují na objevení nového podnětu, manipulují s předměty, hračkami, opakují činnosti, osvojují si dovednosti, poznávají materiály (voda, písek...);
- v jistém smyslu je hra v podstatě opakováním (děti si spontánně „procvičují“ nové dovednosti, jakmile si je osvojí);
- senzomotorická hra (různé prostorově orientované pohyby, kroutivé pohyby, bezúčelné náhlé výbuchy činnosti bez zjevné příčiny, opakovací činnosti-spontánní procvičování pohybů).

Fantazie, emoce a hrové předstírání

- v hrovém předstírání a vymýšlení si se projevují city jednotlivce a jeho skrytá přání, rozlišování mezi racionálním myšlením a myšlením ovládaným tužbami dítěte;
- dítě může experimentovat se svými emocemi, prozkoumávat je, zmenšovat strach, měnit ve fantazii události tak, aby byly pro ně přijatelné;
- emoce (hněv, frustrace) působí na fantazii dětí agresivněji (na jejich obsah her).

Hra a nápodoba

- velké množství her má imitační charakter;
- hry úlohové, děti se dostávají do sociální role (hra „na něco“- lékař, maminka, prodavačka);
- nápodoba se víceméně zakládá na reprodukci jevů přesně stejným způsobem a ve stejné posloupnosti, jak se odehrály;
- většina imitačních her (opírajících se o nápodobu) patří k hraní rolí a přehrávání událostí u dětí ve věku mezi 2-8 roky;
- imitační hra napodobuje svět dospělých do značné míry z důvodu činnosti dětí, které nemají ještě vlastní nápady a záměry delšího trvání;
- pro dítě je užitečná tím, že při ní dochází k uchovávání a „trávení“ dojmů a zážitků, že se podílí na snižování úzkosti; v sociálních skupinách zřejmě pomáhá zdokonalovat skupinové normy a sankce.

Sociální hra

- má určitý vývoj; nejdříve si děti hrají samy (samostatná hra), potom se stejnými hračkami, ale vedle ostatních (paralelná hra) a nakonec společně s ostatními (sdružující, kooperativní hra). Ta se vyvíjí až po 7-8 roce života;
- děti se učí o hračky se dělit, střídat se ve hře, aby nedocházelo k hádkám;
- v období věku 8-12 let si děti nerady hrají samy, soutěžení a soupeření s ostatními je v tomto věku důležitou pobídkou;
- jsou oblíbeny všechny druhy sportů včetně skákání, běhu, míčové hry, ježdění na kolečkových bruslích, organizované hry s jednoduchými pravidly;
- dochází k segregaci mezi oběma pohlavími;
- soutěživé hry – organizované hry s pravidly (zmenšují neshody uvnitř skupiny díky přesně vymezeným rolím a pravidlům chování); poskytují skupině společný cíl, kdy pro danou chvíli může každý přispět k výsledku a cítit se jako platný člen.

Hry lze dále rozdělit:

Tvořivé hry

funkcionální – úchopové, rozvíjejí hrubou motoriku (manipulace s jakýmkoliv předměty, kostky, chrastítka)

fikcionální – úlohové, děti se dostávají do sociální role (hra „na něco“ - lékař, maminka, prodavačka)

dramatizační – snové, rozvíjejí představivost, fantazii (hry mají příběh, děj)

konstruktivní – záměrná manipulace (podle věku např. venku na hřišti hra na písku v bábovkách, hra s přírodním, nepřírodním materiálem, hra se stavebnicemi, skládačkami)

Hry s pravidly

pohybové (sportovní) - hlavním motivem je pohyb, jeho rozvoj (v jakémkoliv prostředí – venku, na hřišti, v tělocvičně; typické jsou hry s míčem, sportovním náčiním)

didaktické (intelektuální, klidové) – zaměřené na rozvoj rozumových schopností, pozornost, schopnost pozorování; musí se zachovávat určitá pravidla, aby se dosáhlo k nějakému výsledku (hry karetní, deskové, strategické, počítačové).

3.3 Hra jako prostředek pro rozvoj řeči

Pokud se však v této práci zabýváme hrou jako prostředkem pro rozvoj řeči při výuce správné výslovnosti, zaměřujeme se především na hry dětí. Různé hry poskytují pro rozvoj jazyka velké množství příležitostí.

Průzkumná hra: zkoumání předmětů (hračky i běžné předměty) vybavuje děti zkušeností, kterou budou potřebovat k porozumění řeči (i když zkoumání probíhá dříve, než dítě vysloví první slovo). V pozdější fázi je zkoumání užitečné pro rozvoj slovní zásoby.

Pohybová hra: poskytují dětem zkušenosti z pohybu a prostoru

a umožňují dětem lépe pochopit význam některých slov vyznačujících pohyb (běžet, skočit, hodit, atd.), nebo předložek (nahoru, dolů, pod, nad apod.)

Každodenní činnosti: děti se učí prožíváním různých situací a tyto skutečné události jsou pro rozvoj dětské imaginativní hry a jazyka velmi důležité.

Symbolická hra: předtím než dítě porozumí řeči, porozumí symbolům. Symbolická hra (naznačování činností) slouží k porozumění těchto symbolů, které v další fázi rozvoje dítěte může vést k rozšiřování slovní zásoby.

Kooperativní hra: tvoří u malých dětí podstatnou část pro rozvoj komunikace. Děti se od sebe navzájem učí jazyk a sociální dovednost, hra podněcuje jejich představivost.

Imaginární hra a hraní rolí: děti poznávají svět pomocí vlastního přehrávání vlastních zážitků a zkušeností. Děti, které mají opožděn vývoj jazyka, potřebují se sdělováním svých myšlenek prostřednictvím mluveného slova pomoci.

Volná hra: je důležité, aby děti měly možnost hry „po svém“. Je to příležitost experimentovat se zvuky a jazykem. Tento typ hry pomáhá zejména rozvíjet zvukové struktury v mozku (Lynch, Kidd, 1999, 2010).

3.4 Hry, činnosti a metodické postupy přispívající k rozvíjení řeči a slovní zásoby

K rozvoji řeči a slovní zásoby je třeba u dítěte rozvíjet všechny smyslové orgány. Proto se procvičují zraková, sluchová percepce, myšlení, paměť, pozornost, hrubá, jemná motorika, schopnost orientace, provádí se cvičení na rozvoj grafomotoriky.

Sovák (1984) ve své publikaci rozpracoval metody jazykové výchovy, způsoby, výchovné postupy, které mají vztah k rozvíjení řeči a uvedl pomůcky, kterými se dá dosáhnout vytyčeného cíle:

- Rozvíjení řeči, myšlení, představivosti – prací s obrázky.
- Rozvíjení slovní zásoby – používání homonym, synonym,

antonym.

- Ohebnost, hbitost mluvidel – cvičením (gymnastika mluvidel).
- Jazyková cvičení – říkanky; rozpočítadla určená k vyvození dané hlásky; vytleskávání slov, vět; rytmizace.
- Rozvíjení fonemického slyšení – rozložení slov; upevňování výslovnosti hlásek; vymyšlení slov, kde je daná souhláska na začátku, uprostřed, na konci slova; cvičení na rozlišení krátkých, dlouhých slov; rýmování; rozlišování výslovnosti sykavek.
- Rozvíjení hlasu, dechu, sluchu a řeči – zpěv.
- Rozvíjení a aktivizace řeči – hra.

3.5 Hry a činnosti z praxe v MŠ

Při absolvování své praxe v mateřských školách jsem měla možnost se seznámit s činnostmi, postupy a hrami, které napomáhají rozvíjet řeč. Tyto činnosti, postupy a hry se zaměřují na rozvoj následujících smyslů, dovedností, kognitivních funkcí:

Zrakové vnímání: pomocí 2 shodných obrázků najít rozdíly, vybírání požadovaného obrázku z více možností, přiřadit k sobě stejné obrázky (pexeso), určit z více možností obrázek, který do dané řady nepatří.

Sluchové vnímání: rozlišování stejných nebo podobně znějících slov (kráva-tráva, vosa-kosa, drak-mrak, svetr-Petr, růže-kůže aj.), poznávání různých zvuků (ukázka předmětů, se kterými se zvuky dělají, pak se otočí a hádá; určování zvuků např. dopravních prostředků (auto trúbí, cinká kolo, houká vlak, parník, vzlétá letadlo), poznávání hlásek ve slově (např.: „Čím začíná nebo končí slovo pec?“)

Jemná motorika: zahrnuje cvičení ruky a prstů. Vyplývá to nejen z potřeby psaní, ale i úzké souvislosti funkce ruky a řeči.

Např.: navlékání korálků; stavění ze stavebnice; konečkem palce jedné ruky se střídavě dotýkat konečků ostatních prstů, válení míčků dlaněmi a prsty po stole, vhodné je modelování, skládání nejrůznějších puzzlů.

Grafomotorika: grafomotorické pracovní listy – spojování teček, překreslování obrázků, písmen, dokreslování obrázků dle fantazie či skutečnosti; vybarvování obrázků, dokreslování obrázků, aby byly stejné s ostatními,

Hrubá motorika: rytmizační cvičení – spojování říkánek s pohybem, vytleskáváním, tancem; zdokonalování hrubé motoriky se provádí při chůzi, běhu, poskocích, při hrách s míči apod.

Paměť: vyjmenovat ovoce, zeleninu; prohlédnout si obrázek, který se pak zakryje a vyjmenovat předměty z obrázku; přečíst dítěti věty a dítě je má přesně zopakovat; přesně splnit zadání, skládající se z několika úkolů aj.

Pozornost: hledání rozdílů mezi předměty nebo obrázky; hry zaměřené na pozornost a rychlost reakce (př. hra „Všechno lítá, co peří má“); v řádku hledat 2 stejné obrázky; najít u dvou hraček stejné a odlišné znaky; skládání puzzlí, rozstříhaných obrázků.

Myšlení: najít na obrázku odlišné předměty; umět pojmenovat skupiny správným obecným názvem (př. slepice, koza, pes, kráva – zvířata); najít ke každému předmětu druhý do páru; vyřešit jednoduché logické úlohy – doplnit další obrazce v řadě tak, aby se dodrželo pravidlo, podle něhož jsou tvary seřazeny apod.

4 METODY VYVOZENÍ SPRÁVNÉ VÝSLOVNOSTI HLÁSEK

Při nácviu správné výslovnosti se musí přihlížet k věku dítěte, individuálním zvláštnostem a přizpůsobovat se jeho možnostem.

4.1 Postup správné výslovnosti dle Dolejšího

Dle Dolejšího (2003) se při výuce výslovnosti postupuje následovně:

- nejprve se provede tzv. gymnastika jazyka
- zopakování a procvičení výslovnosti již zvládnutých hlásek
- nácvik výslovnosti další hlásky
- výuka výslovnosti se provádí s dítětem před zrcadlem

Výuka výslovnosti začíná nácvikem výslovnosti hlásek, které jsou nejsnazší. Obvykle se začíná výukou samohlásek, pak teprve navazuje výuka souhlásek.

„ Samohlásky a souhlásky jsou uvedeny v určitém pořadí, které není nahodilé. Proto výuka výslovnosti samohlásek probíhá v pořadí: *a, e, i, o, u*. V případě potřeby se věnujeme též nácviu dvojhásek *ou* a *au*. Výuka výslovnosti souhlásek obvykle probíhá v tomto pořadí: *m, b, p, f, v, h, ch, j, n, d, t, t', d', ň, k, g, c, s, z, č, š, ž, l, r, ř* (Dolejší, 2003, s.21).

Nácvik pořadí uvedených samohlásek a souhlásek je individuální u každého dítěte, jak je potřebuje a postup se řídí dle návrhu logopeda po vyšetření. Rozvíjíme především obsahovou stránku řeči, teprve pak stránku formální, tedy výslovnost.

Nejčastější chybou je snaha naučit dítě správně vyslovovat, přestože ještě nemá dostatečnou slovní zásobu ani dostatečnou schopnost koordinovat pohyby mluvidel. U dětí s minimální slovní produkcí začínáme vždy s nácvikem rozumění řeči a nenásilnou podporou mluvního apetitu dítěte.

4.2 Metody rozvíjení správné výslovnosti dle Škodové, Jedličky a kol.

Při rozvíjení správné výslovnosti řeči je třeba se nejdříve zaměřit na obsahovou stránku řeči - na slovní zásobu; koordinaci pohybů mluvidel a až druhotně na stránku formální – správnou výslovnost.

K rozvíjení obsahové stránky řeči využíváme nejrůznější pomůcky - obrázkové materiály, audiovizuální techniku i nejrůznější speciální počítačové programy.

Škodová, Jedlička a spol. (2003,2007) uvádějí následující osvědčený postup při rozvíjení obsahové stránky řeči:

- Vytváření základního zvukového materiálu - hlas, citově zabarvený, napodobení zvuků, napodobení přírodních zvuků.
- První jednoslabičná slova – onomatopoeia – slova, která vyjadřují přirozené zvuky a hlasy zvířat (např. bác, bú, haf, mňau).
- První dvouslabičná slova vznikají opakováním základních slabik (mama, baba, tata, papa). Postupně se přechází ke kombinaci slabik se dvěma různými samohláskami, dvěma různými souhláskami. Slovní zásoba se tak rozvíjí o dvouslabičná významová slova.
- Vytváření základní části dětské slovní zásoby - podstatná jména konkrétní a základní slovesa.
- Jednoslovná až dvouslovná věta - jednoduchá větná odpověď s ukázkou předmětu nebo situace.
- Tvoření krátkých jednoduchých vět (dvou- až tříslabné), základní nácvik syntaxe (slovosled, gramatická stavba vět a souvětí).
- Víceslabičná slova - zapojování do vět, odstraňování dysgramatismů, nárůst slovní zásoby.
- Popis děje na obrázku, vyprávění, časová posloupnost – sestavení děje na obrázku.

- Obsah děje, vyprávění příběhu, pohádky, zážitku.
- Hovorová řeč, postupná úprava výslovnosti.

Formální stránku řeči upravujeme až tehdy, je-li u dítěte dostatečně rozvinuta slovní zásoba, jestliže již tvoří rozvité, gramaticky správné věty, jestliže udrží dějovou i časovou linii při vyprávění i reprodukci a dokáže-li přesně rozlišit zvukově podobné hlásky.

5 POMŮCKY V LOGOPEDICKÉ PRAXI

V logopedické praxi se při nápravě vadné výslovnosti používá mnoho druhů logopedických pomůcek. Využívají je jak kliničtí logopedi, školní logopedi, učitelky v mateřských školách, tak i rodiče, kteří pracují s dětmi v domácím prostředí. Pomůcky se volí podle druhu narušené komunikační schopnosti, podle věku dítěte, podle oblasti, kterou potřebují rozvíjet.

5.1 Rozdělení logopedických pomůcek dle Sováka, Balášové, Vyštejna, Škodové

Přehledné třídění pomůcek vytvořil již v roce 1984 M. Sovák. Toto dělení je přehledné a pomůcky třídí systematicky, proto je možné je využít i v současné době:

- Stimulační pomůcky
- Motivační pomůcky
- Didaktické pomůcky
- Derivační pomůcky
- Podpůrné pomůcky
- Názorné pomůcky
- Registrační pomůcky

Lechta (1990) doplňuje tento přehled ještě skupinou víceúčelových pomůcek a přístrojů, např. Logopedické instrumentarium (jednoduché, snadno ovladatelné, melodické i nemelodické hudební nástroje), přístroj Language Master, užívaný původně při terapii afázie.

Balášová (2002) rozděluje pomůcky a přístroje pro korekci výslovnosti na pomůcky: stimulační, didaktický materiál a mechanické pomůcky, kam zařazuje špachtle, sondy, rotavibrátor, logopedická zrcadla, S-indikátor, fonendoskop.

Dle Vyštejna (1979) se logopedické pomůcky rozdělují na: mechanické, ke kterým patří drátěné sondy, špátle, zrcadlo, magnetofon, indikátory – světelně signalizují správnou výslovnost (nejrozšířenější R-indikátory, S-indikátory), vibrátory (pro usnadnění artikulace hlásky „R“, ke zvýšení motoriky jazyka) a na didaktický materiál (říkanky, obrázkové testy, cvičná slova k procvičování hlásky nebo k jejímu vyvození spojená s obrázkem, hračkou, kresbou).

Škodová (2003) ve své publikaci uvádí pomůcky používané k reedukaci dyslalie:

zrcadlo – nezbytná pomůcka reedukace hlásek,
sondy a špátle, které umožňují korigovat artikulační postavení jazyka,
rotavibrátor – zprostředkovává pocity vibrace blízké hlásce „R“,
diktafon – slouží k sebekontrolě mluvního výkonu,
indikátory – slouží k sebekontrolě mluvního projevu,
videozáznam – napomáhá k vědomému chápání reedukace hlásky,
počítačové logopedické programy.

5.2 Druhy logopedických pomůcek

Stimulační pomůcky – různé zvukové hračky, které podněcují dítě, aby reagovalo na slyšený zvuk; hudební nástroje, foukadla, které dítě stimulují a podněcují k napodobování hlasů, zvuků, foukání; hračky, které podněcují k základním zvukům, tzn. zvukovému materiálu, který se hláskám podobá a který využíváme pro vyvození elementárních hlásek (Balášová, 2003), pomůcky na dechová cvičení (např. bublifuky).

Motivační pomůcky – slouží k navození motivace, spolupráce, zájmu; předměty, které motivují dítě ke spolupráci, komunikaci s logopedem (hračky, barevné tužky, papíry, plastelína, autíčka apod.). Pomůcky napomáhají k odreagování různých stavů.

Didaktické pomůcky – zahrnují ucelené materiály na procvičování výslovnosti, slouží k rozvíjení poznání, zobecňování, jazykové výchově – fixaci a automatizaci hlásek, napomáhají nácviku pojmenování činností, vlastností a vztahů. Řadíme mezi ně soubory obrázků, říkanky s obrázky, schematické obrázky artikulace jednotlivých hlásek sloužící k rekapitulaci správné výslovnosti, tematické obrázky, pracovní listy na rozvoj grafomotoriky, obrázkové knihy, čítanky; básničky, písničky doplněné grafickým doprovodem; logopedická pexesa, LOGO kvarteta, oromotorické karty, karty s obrázky pro zlepšení porozumění a plynulosti řeči, pro rozšíření slovní zásoby.

Derivační pomůcky – slouží k odpoutání pozornosti dítěte od svého nesprávného projevu – tím připravovat možnost nácviku správného mluvního projevu, k upravení tempa řeči (používá se u balbutiků). Využívá se bílého šumu, metronomu.

Podpůrné pomůcky – pro polohování jazyka a nastavení čelistního úhlu se používají špachtle (dřevěné, kovové, umělohmotné), drátěné sondy pro nastavení mluvidel k navození příslušné souhlásky, vibrátor (později rotavibrátor) na procvičení vibrace jazyka a souhlásky „R“.

Názorné pomůcky - nejosvědčenější pomůckou každého logopeda je artikulační zrcadlo, pomocí kterého si děti napodobováním logopeda (vzoru) procvičují správné utváření hlásek, artikulační cviky orofaciální oblasti. Dále to jsou různé indikátory – optické ukazatele, které signalizují správnost či nesprávnost kvality zvuku jedince s narušenou komunikační schopností (např. melodie, intenzita hlasu, intonace).

Registrační pomůcky – umožňují zvukový, optický či jiný záznam začátečního stavu vady, pokroky v terapii a následného výsledku, které se zaznamenávají na záznamové tabulky, archy, zvukové záznamy, videozáznamy (Sovák, 1984).

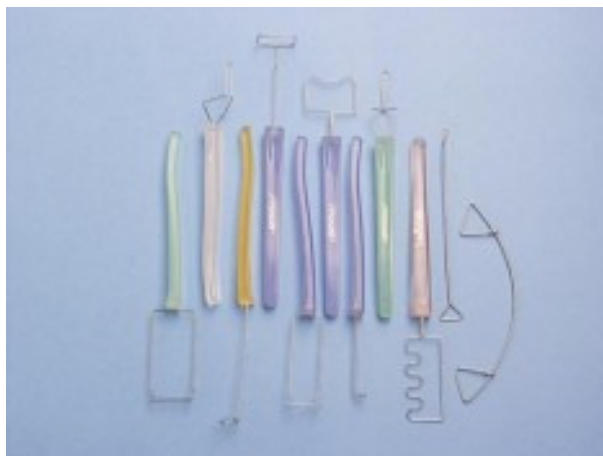

5.3 Logopedické pomůcky používané v praxi

K rozvíjení obsahové stránky řeči se využívají nejrůznější pomůcky - obrázkové materiály, audiovizuální technika i nejrůznější speciální počítačové programy (Škodová, Jedlička, 2003, 2007).

Při absolvování logopedické praxe jsem měla možnost se seznámit s některými logopedickými pomůckami.

Mezi **mechanické (podpůrné) pomůcky** zařazujeme logopedické sondy. Jejich aplikace urychluje a mnohdy podmiňuje výsledek výuky výslovnosti. Umožňují zrychlení nácviку motoriky jazyka, využíváme je pro nastavení mluvidel k navození příslušné souhlásky. Nejčastěji užívané jsou drátěné sondy sloužící k polohování jazyka, zejména v případech, když je třeba se při nácviку správné výslovnosti opírat hlavně pohybový smysl a hmatové pocity. Nejfrekventovanější je kroužková sonda. Dále se užívají sondy pro vytváření čelistního úhlu různých velikostí a tvarů (příčné, podpůrné, lopatkové) pro polohování jazyka při nácviку hlásek: „L, Ž, Š, Č, R, K, G, Z, S, C, T, D, N“.

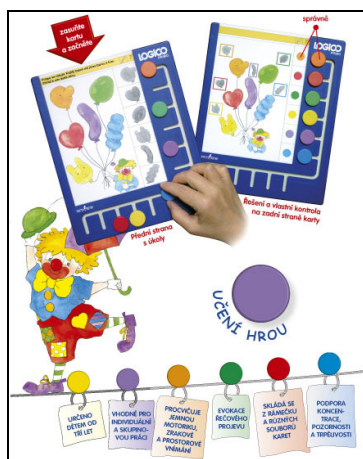
Zdroj: SOUKROMÁ KLINIKA LOGO s.r.o., Logopedické pomůcky [online] 2012 [cit.2012-02-23]. Dostupné na: <http://www.moje-klinika.cz/logopedicke-pomucky>

Mezi další mechanické pomůcky se řadí Rotavibrátor jako jedna z nejlepších a nejrychlejších pomůcek logopeda a foniatra k navození hlásky „R“.

Zdroj: SOUKROMÁ KLINIKA LOGO s.r.o., Logopedické pomůcky [online] 2012 [cit.2012-02-23]. Dostupné na: <http://www.moje-klinika.cz/logopedicke-pomucky>

Děti velmi oblíbenou **didaktickou** logopedickou **pomůckou** klinických logopedů, školních logopedů, psychologů, speciálních pedagogů v pedagogicko-psychologických poradnách i speciálně pedagogických centrech je hra (učební systém) **LOGICO (Primo, Piccolo)**. Je ideální kombinací učení a hry, podporuje koncentraci, pozornost, trpělivost, rozvíjí smyslové vnímání, postřeh, aktivity zaměřené na myšlenkové operace třídění, přiřazování, uspořádání, odhad, porovnávání, atd. Skládá se z rámečku a různých souborů, v každém souboru je 16 karet. Rozděleny jsou podle věku, stupně obtížnosti, tematicky, aj. Karta se zasune do rámečku a barevné knoflíky se přisouvají ke správné odpovědi; po vyřešení všech deseti úkolů se karta otočí, porovnají se barvy a správné vyřešení úkolů.

Zdroj: NAKLADATELSTVÍ MUTABENE spol. s r. o., Logico Primo, [online] 2012 [cit.2012-02-23]. Dostupné na: http://www.mutabene.cz/logico_primo.htm

Další oblíbenou **didaktickou pomůckou používanou** ve speciální MŠ Horáčkova je hra **Zajíc v pytli**, která rozvíjí představivost, slovní zásobu a schopnost rozeznávat věci hmatem - děti při hře například vytahují z pytlíku různé tvary, snaží se je hmatem rozpoznat, pojmenovat a najít obdobný obrázek na hrací ploše.

Zdroj: archiv autora

Jelikož jsou v dnešní době počítače nedílnou součástí života jak dospělých, tak i dětí, stávají se někdy nenahraditelným pomocníkem v práci, ve vzdělání, při hře, při plnění školních povinností.

Pro děti našly své uplatnění také výukové programy v rámci logopedické intervence. Logopedické počítačové programy svou atraktivní,

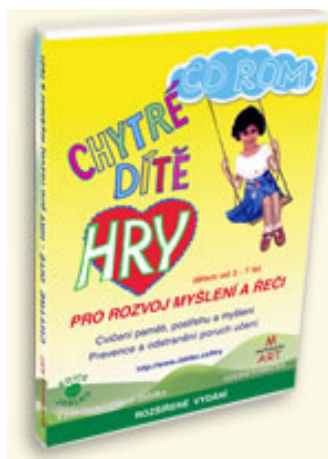
zábavnou, zajímavou, hravou formou pomáhají rozvíjet dovednosti, kognitivní funkce, které jsou důležité pro rozvoj komunikačních schopností. Jsou zaměřené např. na rozvoj myšlení a řeči, rozumových schopností, představivosti, paměti, postřehu, trénink sluchové paměti, na rozvoj sluchového, zrakového vnímání apod.

Logopedické počítačové programy, CD-ROMY, se dají zařadit mezi pomůcky **stimulační, motivační, didaktické** – záleží na programu a cíli využití. Výhoda počítačových programů je taková, že s nimi lze pracovat způsobem, který plní více funkcí.

V současnosti jsou dětmi velmi oblíbeny a úspěšně používány v domácnostech, v mateřských školách i v ordinacích logopedů, výukové programy na CD-ROM z edice Chytré dítě.

Například výukový program **HRY - pro rozvoj myšlení a řeči** podporuje psychický vývoj dětí, cvičení paměti, postřehu, myšlení, řeči. Formou hry usnadňuje přípravu dítěte na školu.

Program obsahuje didaktické hry orientované na upevnění nejdůležitějších jazykových představ a pojmů. Při cvičení je zapojena řeč, motorika, paměť, myšlení. Uplatňují se zde cvičení na rozlišení barev, zrakové analýzy a syntézy, zrakové paměti, sluchové i zrakové diferenciaci a postřehu.

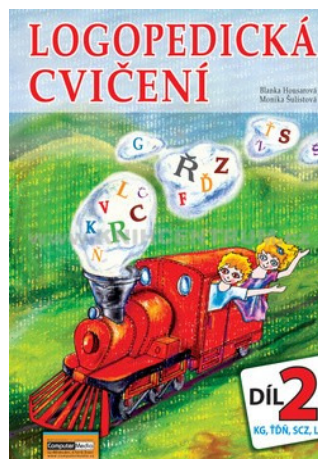

Zdroj: archiv autora

Výukový program **Naslouchej a hrej si** je určen k tréninku sluchové paměti, rozlišování zvuků a tónů. Od nejtělejšího věku se dítě učí rozlišovat zvuky, jejich nedostatečné rozlišování se negativně projevuje v jejich řeči a

LOGOPEDICKÁ CVIČENÍ – První díl je zaměřen na procvičování hlásek VF, ČŠŽ, R a Ř. Druhý díl je zaměřen na procvičování hlásek KG, ŤĎŇ, CSZ, L. Cvičebnice obsahují motorické karty k cvičení pohyblivosti jazyka, rtů, čelisti. Kromě těchto karet lze také v knize najít pexeso, bludiště, obrázky k vyprávění a malované čtení, text k převyprávění a říkanky s pohybem.

Zdroj: archiv autora

Logopedické pexeso a obrázkové čtení - B-P-N-D-F-V, K-H-CH-ĎŤŇ - obrázkové čtení (příběhy z přírody, vybraná slova k procvičení výslovnosti hlásek jsou v textu nahrazena obrázky). Logopedické pexeso je možné použít při nápravě řeči k procvičení již vyvozených hlásek P-B-N-D-F-V-K-H-CH-ĎŤŇ. Dítě při hře pojmenovává obrázky, a tím si výslovnost hlásky procvičí. V obrázkovém čtení se naučené a procvičené hlásky upevňují, čímž se usnadňuje jejich užívání v plynulé řeči. Dítěti přečteme celý text, ve

kterém je zvýšená frekvence sledované hlásky, aby dítě mělo vzor správné výslovnosti i užití správných mluvnických tvarů.

Zdroj: archiv autora

Logopedické pexeso a obrázkové čtení – C-S-Z-Č-Š-Ž - Publikace poslouží k procvičení výslovnosti problematických hlásek C-S-Z-Č-Š-Ž. Rodiče mohou se svými dětmi hravou formou cvičit slovní spojení, která jsou obvykle obtížná. Uvnitř knihy je pexeso s obrázky a slovy, která je třeba procvičit. Zábavné je pro děti také tzv. obrázkové čtení, přizpůsobené schopnostem malých čtenářů. Milé příběhy jsou většinou o přírodě.

Zdroj: archiv autora

Velmi důležité je u didaktických pomůcek zpracování ilustrací, materiálu, zvolení barev. Děti musí zaujmout a líbit se jim, jinak by mohly cvičení považovat pouze za dril a nemusely by být ochotné ke spolupráci.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 POPIS PRŮZKUMU

Tento průzkum se zabýval ověřením, zdali je věnována logopedická péče dětem předškolního věku v běžných mateřských školách v rámci běžné výuky.

Průzkum probíhal oslovením zástupců mateřských škol formou dotazníku se zaměřením na informace o logopedických pomůckách a jejich používání, kritérií pro výběr logopedických pomůcek, jakým způsobem je logopedická péče zajišťována (formy logopedické péče) a jaká je logopedická vzdělanost učitelek v MŠ, zastoupení logopedických asistentů v MŠ, školních logopedů. Dále bylo procentuálně zjišťováno množství dětí, které potřebují logopedickou péči.

6.1 Cíl a hypotézy průzkumu

Cílem praktické části bakalářské práce je zpracovat výsledky průzkumu, jehož předmětem je logopedická činnost v rámci výuky v běžných mateřských školách.

Pozornost byla zaměřena na ověření následujících hypotéz, které byly stanoveny v rámci tohoto průzkumu:

H1: „Náprava poruch výslovnosti dětí probíhá prostřednictvím logopedické péče v rámci běžných mateřských škol.“

H2: „Nezbytným předpokladem pro odstraňování potíží s výslovností je používání logopedických pomůcek.“

H3: „Vhodným prostředkem pro odstraňování potíží s výslovností je zařazení aktivit podporujících rozvoj všech smyslových orgánů dětí do běžných činností v MŠ.“

6.2 Charakteristika výzkumného vzorku

V rámci výzkumu byly osloveny běžné mateřské školy podle náhodného výběru bez předchozí znalosti podmínek v těchto mateřských školách tak, aby nebyl nijak ovlivněn výsledek průzkumu. Jednalo se o mateřské školy z Prahy a okolí.

6.3 Metody sběru dat a pracovní postup

Pro ověření hypotéz a sběr dat byl použit Dotazník (viz Příloha A), který byl odeslán v elektronické formě (e-mailem) na adresy mateřských škol. Dotazník byl odeslán na celkem 30 mateřských škol s žádostí o odpověď v termínu nejpozději do 3 týdnů.

Dotazy byly zaměřeny na prosté vyčíslení, také na užitečnost a četnost logopedických pomůcek, činností a her využívaných k rozvoji řeči.

6.4 Sběr dat a zpracování údajů

Z celkového počtu 30 oslovených běžných mateřských škol odpovědělo na dotazník v průběhu 3 týdnů celkem 14 mateřských škol.

6.5 Interpretace údajů

Pro vyhodnocení otázek v oblasti logopedické péče, její formy a počtu dětí, které logopedickou péčí potřebují, bylo zvoleno vyhodnocení aritmetickým průměrem. Aritmetický průměr byl použit také pro vyhodnocení škály užitečnosti (vyhodnocení užitečnosti pomůcek a rozvojových her) a vyhodnocení škály četnosti (vyhodnocení oblíbenosti rozvojových her).

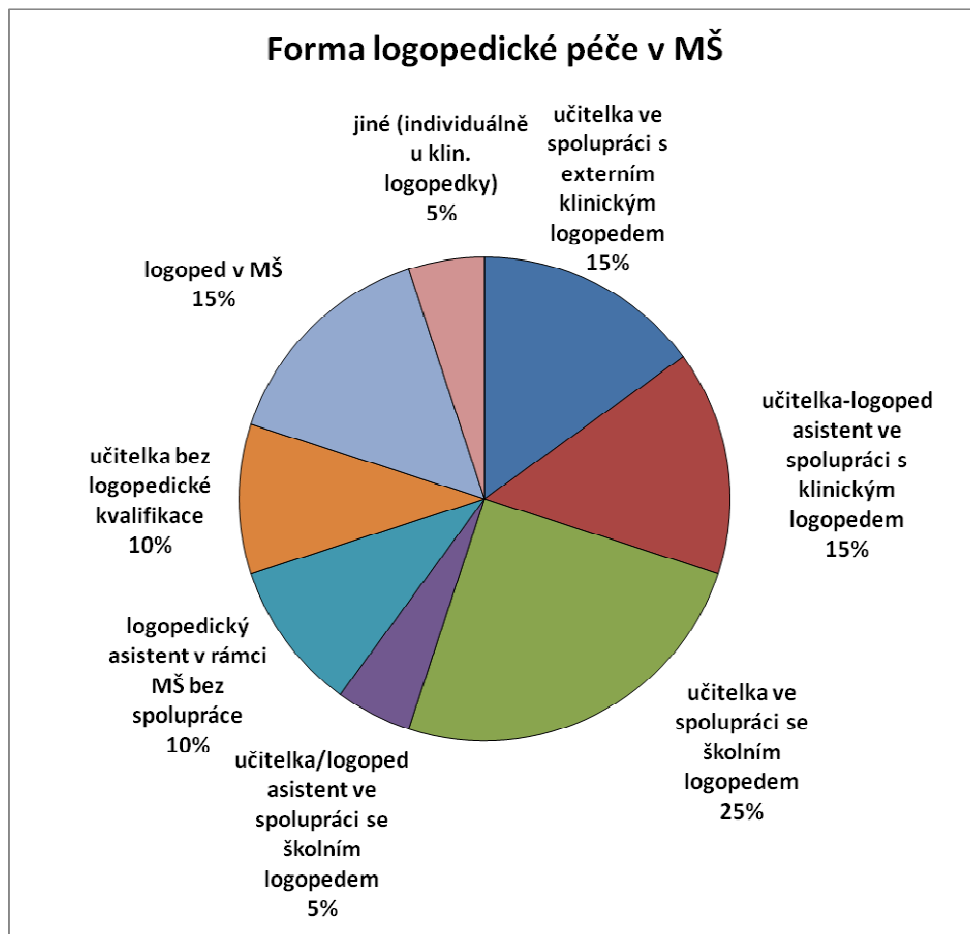
6.5.1 Logopedická péče

V otázce využívání logopedické péče v mateřských školách a jejich vyjádření počtu dětí, které logopedickou péčí potřebují, odpověděli respondenti takto:

MŠ	realizace logopedické péče v MŠ	% dětí, které log. péči potřebují
1	ANO	Neuvedeno
2	ANO	40%
3	ANO	50%
4	ANO	75%
5	NE	50%
6	ANO	30%
7	ANO	86%
8	ANO	40%
9	ANO	70%
10	ANO	50%
11	ANO	61%
12	ANO	89%
13	ANO	23%
14	ANO	27%
Průměr		
	93%	53,15%

Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

Formy prováděné logopedické péče podle vyjádření respondentů z MŠ jsou vyjádřeny v následujícím grafu:

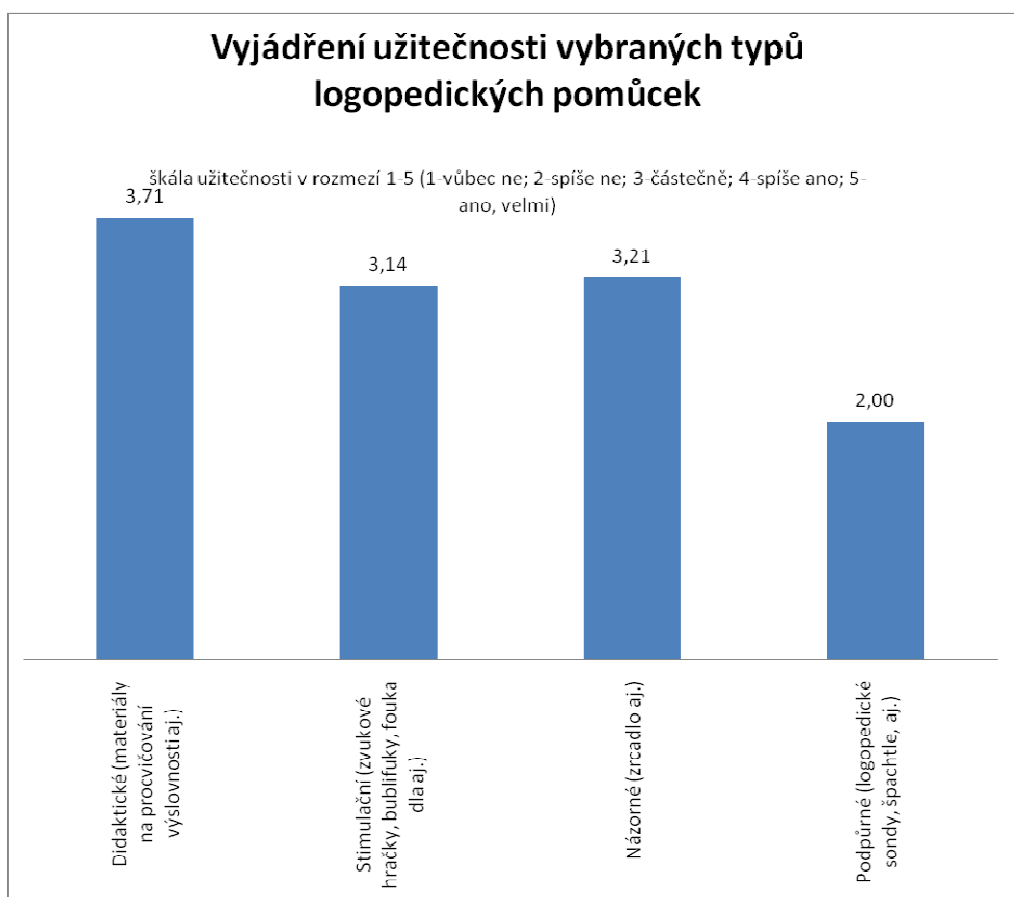

Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

Respondenti z MŠ dále uvádějí, že 62% logopedické péče probíhá individuální formou (pro vybrané děti orientačně 1-2x týdně na 10-15 minut) a v 38% případech je používána také skupinová forma (ve skupinách od 4 dětí až po celou třídu, orientačně 10-15 minut 1-2x týdně).

6.5.2 Logopedické pomůcky

V 92% mateřských škol používají logopedické pomůcky. Vyjádření průměru užitečnosti pro jednotlivé typy pomůcek je uvedeno v následujícím grafu:

Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

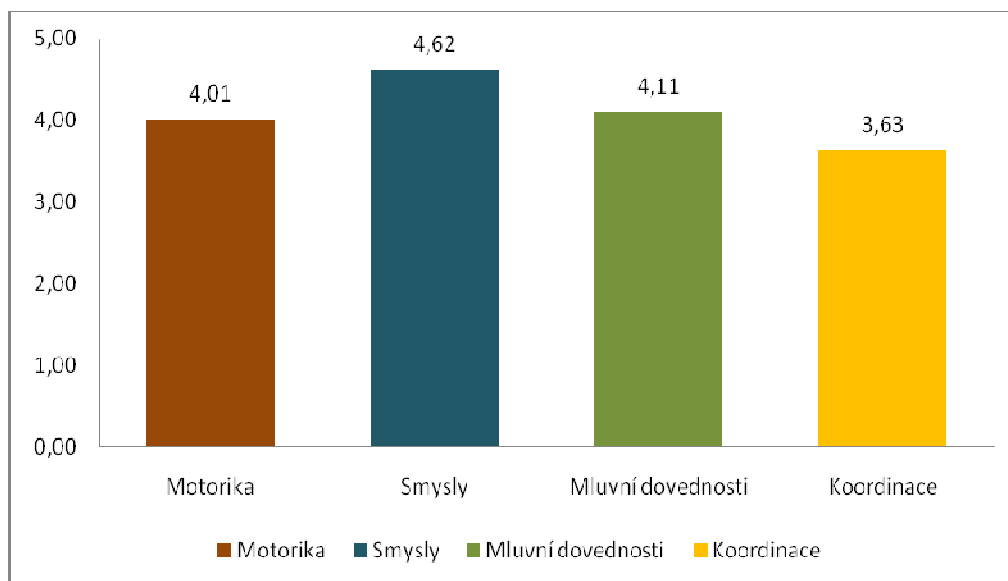
Celkově je užitečnost logopedických pomůcek hodnocena jako mírně vyšší, než částečná (průměr 3,33 na škále užitečnosti 1-5 uvedeno v grafu výše).

Jako kritéria pro vybírání logopedických pomůcek zástupci MŠ uvádějí: osobní zkušenost, funkčnost, počet dětí, pro které jsou užívány, variabilita, estetika, schopnost zaujmout děti, zábavnost, názornost a také další využitelnost a cena.

Zástupci ve dvou MŠ také uvádějí, že logopedické pomůcky pro ně nejsou v rámci MŠ dostupné a musí si je zajišťovat sami, nebo si je vyrábějí svépomocí.

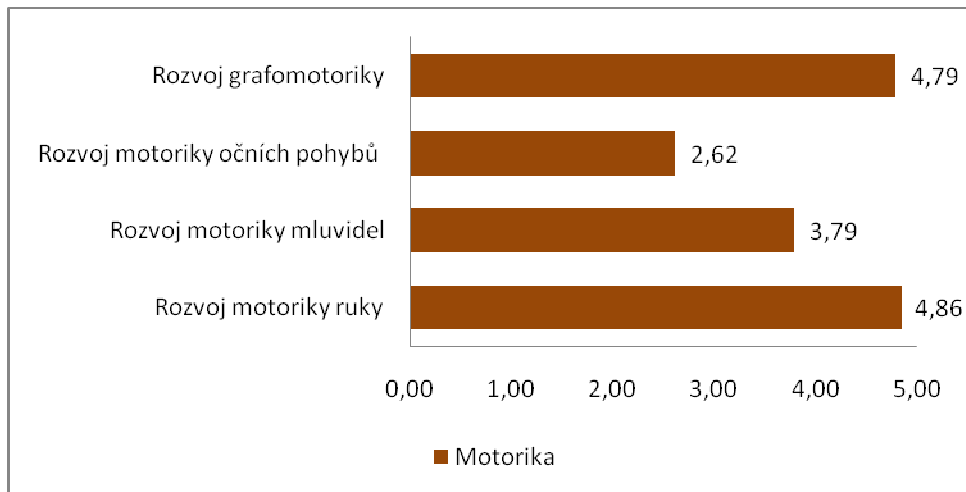
6.5.3 Zaměření na hry pro rozvoj smyslových orgánů

Všechny mateřské školy, které se zúčastnily průzkumu uvádějí, že využívají her na rozvoj smyslových orgánů a zařazují je do běžných činností v MŠ. V celkovém poměru jsou nejčastěji používány hry pro rozvoj smyslů (rozvíjení zraku, sluchu, hmatu a propriocepce). Průměrná četnost užívání je uvedena v následujícím grafu dle škály četnosti užívání v rozmezí 1-5 (1 - nikdy; 2-minimálně; 3-občas; 4-často; 5-velmi často)

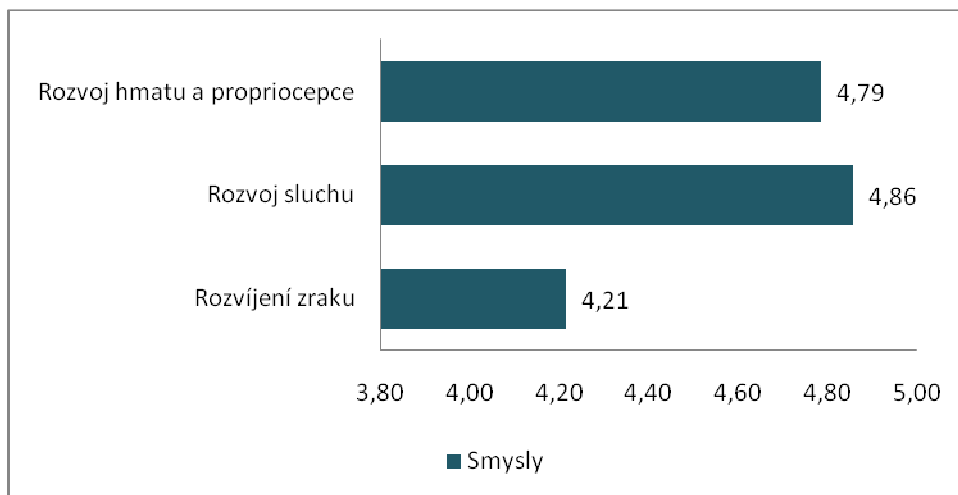
Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

Grafické vyjádření četnosti užívání her v oblasti rozvoje motoriky:

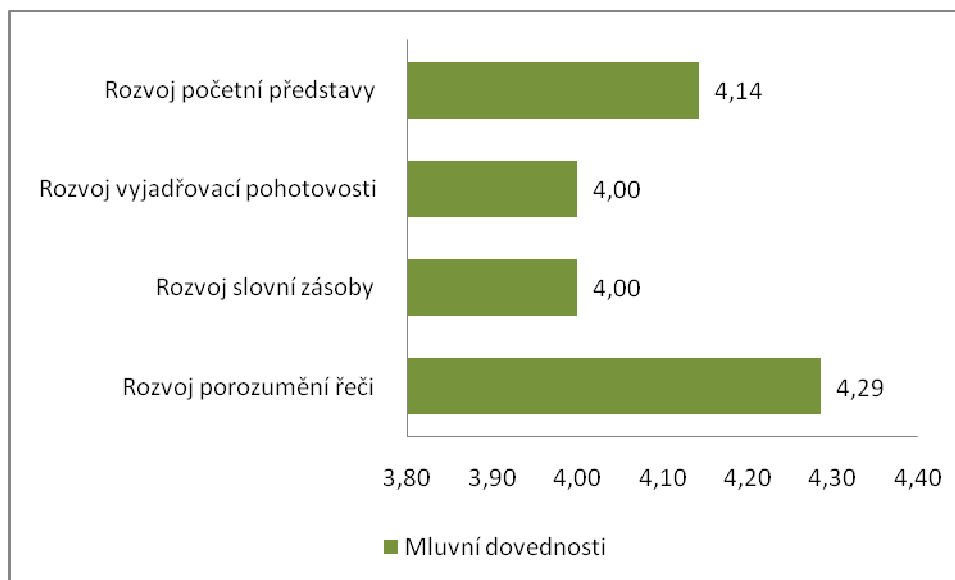
Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

Grafické vyjádření četnosti užívání her v oblasti rozvoje smyslů:

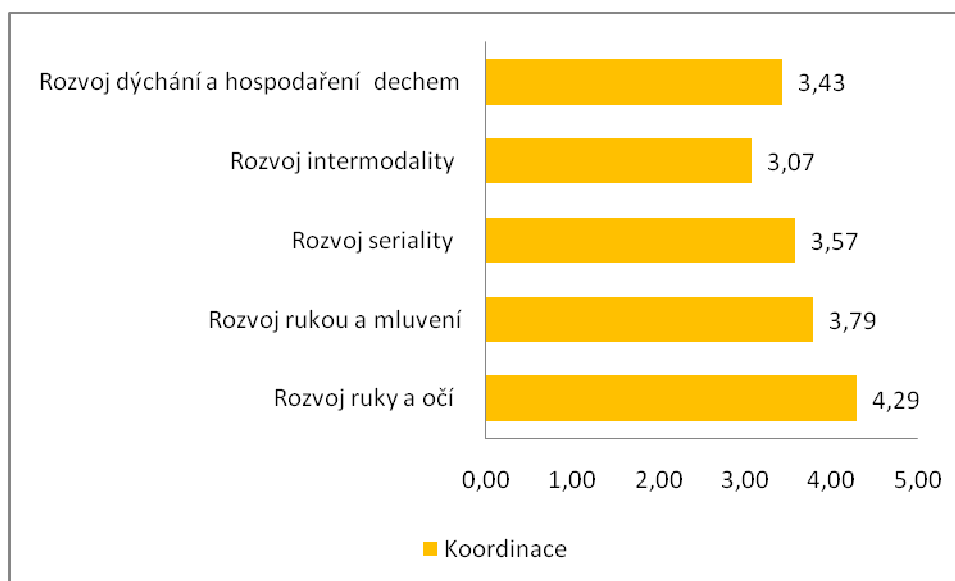
Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

Grafické vyjádření četnosti užívání her v oblasti rozvoje mluvních dovedností:

Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

Grafické vyjádření četnosti užívání her v oblasti koordinace činnosti:

Zdroj: Vlastní průzkum, 2012

6.6 Závěry a vyhodnocení

Hypotéza č.1: „Náprava poruch výslovnosti dětí probíhá prostřednictvím logopedické péče v rámci běžných mateřských škol.“

Na otázku, zda probíhá v oslovených mateřských školách logopedická péče, odpovědělo 93% ze všech respondentů kladně.

Z průzkumu dále vyplývá, že logopedickou péčí potřebuje průměrně 53% dětí navštěvujících běžnou mateřskou školu.

Nejvíce rozšířenou formou logopedické péče je poskytování prostřednictvím učitelky MŠ ve spolupráci se školním logopedem a to 25%. Další užívané formy jsou poskytování učitelkou-logopedickým asistentem ve spolupráci s klinickým logopedem (15%); logopedickým asistentem v rámci MŠ bez spolupráce (15%) a logopedem v MŠ (15%); logopedickým asistentem v rámci MŠ bez spolupráce (10%); učitelem nebo učitelkou bez logopedické kvalifikace (10%); učitelem/učitelkou - logopedickým asistentem ve spolupráci se školním logopedem (5%)

Logopedická péče podle vyhodnocení probíhá častěji individuální formou (59%), méně častá je skupinová forma, a to v rámci celé třídy nebo skupin dětí (41%). 35% respondentů z MŠ odpovídá, že využívá obě formy.

Tato hypotéza se na základě získaných výsledků jeví jako nepravdivá. V 7% bylo odpovězeno, že logopedická péče v mateřské škole neprobíhá žádnou formou.

Hypotéza 2: „Nezbytným předpokladem pro odstraňování potíží s výslovností, je používání logopedických pomůcek.“

Všechny mateřské školy, které uvádějí, že se zabývají logopedickou péčí, používají logopedické pomůcky.

Na základě výsledku průzkumu jsou jako nejužitečnější logopedické pomůcky v mateřských školách hodnoceny didaktické pomůcky (průměr 3,71

na stupnici užitečnosti v rozmezí 1-5, kde hodnota 1 reprezentuje vyjádření-
vůbec ne; 2- spíše ne; 3- částečně; 4- spíše ano; 5-ano, velmi). Na stejné
stupnici užitečnosti jsou dále hodnoceny pomůcky názorné průměrem 3,21;
pomůcky stimulační průměrem 3,14 a jako nejméně užitečné s průměrem 2,0
byly označeny pomůcky podpůrné.

Průměrná užitečnost logopedických pomůcek je 3,33 na stupnici, kde
hodnota 3 představuje slovní vyjádření užitečnosti „částečně“ a hodnota 4 pak
„spíše ano“.

Jako kritéria pro výběr logopedických pomůcek jsou uváděna:
funkčnost pomůcek na základě osobní zkušenosti učitelek, schopnost pomůcek
zaujmout děti, zábavnost a v neposlední řadě také cena, dostupnost
a opakovaná použitelnost, která je pro některé mateřské školy zcela zásadní.
Ve 2 mateřských školách musí využívat učitelky svoje soukromé pomůcky,
nebo si je vyrábějí svépomocí.

Tato hypotéza se na základě získaných výsledků jeví jako pravdivá.

Hypotéza č.3: „Vhodným prostředkem pro odstraňování potíží s výslovností je zařazení aktivit podporujících rozvoj všech smyslových orgánů dětí do běžných činností v MŠ.“

Výsledky průzkumu ukazují, že všech 100% mateřských škol zařazují aktivity na rozvoj dovedností všech smyslových orgánů, důležitých pro rozvoj řeči, do běžných činností mateřské školy.

Na stupnici četnosti v rozmezí 1-5 (kde 1 znamená – nikdy, 2 – minimálně, 3-občas, 4-často, 5-velmi často) byly v rámci průzkumu na prvním místě (průměrnou hodnotou 4,62) označena cvičení pro rozvoj smyslů (rozvoj sluchu, hmatu a propriocepce), dále pak aktivity na rozvoj mluvních dovedností (rozvoj porozumění řeči, slovní zásoby a početní představy) - s průměrnou hodnotou 4,11; aktivity pro rozvoj motoriky (rozvoj motoriky ruky a grafomotoriky) – s průměrnou hodnotou 4,01 a jako poslední (s průměrnou hodnotou 3,63) pak aktivity pro rozvoj koordinace (např. rozvoj ruky a očí)

Všichni respondenti také uvádí, že tyto aktivity pro podporu rozvoje smyslů hodnotí tak, že spíše pomáhají všeobecnému rozvoji dítěte při odstraňování vad výslovnosti (průměrná hodnota 4,08 na stupnici užitečnosti v rozmezí 1-5, kde 1 znamená - vůbec ne; 2-spíše ne; 3-částečně; 4-spíše ano; 5-ano, velmi)

Na základě vyhodnocení četnosti a oblíbenosti aktivit pro všeobecný rozvoj dítěte při odstraňování vad výslovnosti jsem došla k závěru, že tato hypotéza se jeví jako pravdivá.

ZÁVĚR

V teoretické části této bakalářské práce byl zpracován význam řeči, její fylogenetický a ontogenetický vývoj, dále se práce zabývá vývojovými stádii dětské řeči. V další části je zpracována nejčastější porucha komunikačních schopností – dyslálie z hlediska etiologie, symptomatologie, klasifikace, diagnostiky, její reedukace a logopedické péče. Taktéž jsou připomenuty metodické postupy a činnosti přispívající k rozvíjení řeči a slovní zásoby, metody vyvození správné výslovnosti hlásek.

V hlavní části práce byl osvětlen význam her a logopedických pomůcek pro rozvoj řeči při výuce správné výslovnosti u dětí předškolního věku.

Než dítě nastoupí do základní školy, je hra pro něj nejčastější a nejpřirozenější činností. Při hře se rozvíjejí smyslové orgány, schopnosti a dovednosti nezbytné pro rozvoj řeči. Proto se při hře procvičují zraková a sluchová percepce, myšlení, paměť, pozornost, schopnosti orientace, hrubá a jemná motorika, provádí cvičení na rozvoj grafomotoriky. K těmto všem činnostem se používají různé pomůcky – od stimulačních, názorných, didaktických, motivačních až po názorné či podpůrné.

Velmi důležité je s dětmi mluvit od nejtělejšího věku. Nejdříve to jsou rodiče, prarodiče, sourozenci a všechny osoby, se kterými přichází malé dítě do styku. Po nástupu do mateřské školy se obzor rozrůstá o pedagogické pracovníky a kolektiv ostatních dětí. V dnešní uspěchané době rodiče vítají logopedickou péči v mateřských školách, jestliže jejich děti mají problémy se správnou výslovností – hlavně z časových důvodů. Taktéž kliničtí logopedové, pediatři vyzdvihují pravidelnost terapií, na kterou mnohdy nemají rodiče čas. Vzhledem k častému výskytu narušené komunikační schopnosti dětí předškolního věku rodiče upřednostní při výběru mateřské školy právě tu, kde se logopedickou péčí zabývají.

Praktická část této práce byla zaměřena na průzkum logopedické péče v běžných mateřských školách. Z provedeného průzkumu vyplývá, že v 93% mateřských škol se logopedickou péčí zabývají. Logopedickou péčí potřebuje

průměrně 53% dětí navštěvujících běžnou mateřskou školu. Dále bylo zjištěno, že logopedická péče probíhá častěji (59%) individuální formou prostřednictvím učitelky MŠ ve spolupráci se školním logopedem (25%). Skupinová terapie probíhá v rámci celé třídy nebo skupin dětí u 41%.

Ve všech mateřských školách, které uvedly, že se zabývají logopedickou péčí, se používají logopedické pomůcky. Na základě výsledků průzkumu bylo zjištěno, že nejužitečnější byly hodnoceny pomůcky didaktické s průměrem 3,71 (na stupnici užitečnosti 1-5), dále pomůcky názorné s průměrem 3,21. Následovaly pomůcky stimulační s průměrem 3,14 a jako nejméně užitečné byly označeny pomůcky podpůrné s průměrem 2,0.

Výsledky průzkumu dále ukázaly, že 100% dotázaných MŠ zařazují do běžných činností mateřské školy aktivity podporující rozvoj dovedností všech smyslových orgánů, důležitých pro rozvoj řeči. Na prvním místě byla označena cvičení pro rozvoj smyslů (rozvoj sluchu, hmatu a propriocepce) s průměrnou hodnotou 4,62 (na stupnici četnosti v rozmezí 1-5), dále aktivity na rozvoj mluvních dovedností s průměrnou hodnotou 4,11; následovaly aktivity pro rozvoj motoriky (rozvoj motoriky ruky a grafomotoriky) s průměrnou hodnotou 4,01 a jako poslední byly označeny aktivity pro rozvoj koordinace (například rozvoj ruky a očí) s průměrnou hodnotou 3,63. Všichni respondenti uvedli, že zařazení aktivit pro všeobecný rozvoj dítěte při odstraňování vad výslovnosti spíše pomáhá (průměrná hodnota 4,08 na stupnici užitečnosti v rozmezí 1-5).

Tímto průzkumem jsem získala informace o logopedické péči dětí v běžných mateřských školách.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BALÁŠOVÁ, Jana: *Kapitoly z logopedie*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2002. ISBN 80-8672305-4
- BERANOVÁ, Zuzana: *Učíme se správně mluvit*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0257-6
- ČERNÍK, Michal: *Knížka pro děti od dvou do pěti*. Euromedia Group k.s., 2003. ISBN 80-242-1031-2
- DOLEJŠÍ, Pavel: *Jak se naučit správně vyslovovat*. Humpolec: Pavel Dolejší - nakladatelství a vydavatelství, 2003. ISBN 80-86480-23-2
- GAVORA, P.: *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0
- HÁLA, B.- SOVÁK, M.: *Hlas, řeč, sluch*. Praha: SPN, 1962. 16-901-62
- HÁLA, Bohuslav: *Výslovnost spisovné češtiny I. Zásady a pravidla*. Praha: Academia, 1967
- KEJKLÍČKOVÁ, Ilona.: *Logopedie v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2011. ISBN 978-80-247-2835-3
- KLENKOVÁ, D.: *Logopedie*. Grada Publishing, a.s. Praha, 2006. ISBN 80-247-1110-9
- KRAHULCOVÁ, Beáta.: *Dyslalie/patlavost*. Praha: Nakladatelství Beáta Krahulcová – Beakra, 2007. ISBN 978-80-903863-0-3
- KUTÁLKOVÁ, Dana.: *Průvodce vývojem dětské řeči*. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-598-7
- KUTÁLKOVÁ, Dana.: *Slovo za slovem*. KPK, 1992. ISBN 80-85267-34-9
- LYNCH, Ch., KIDD, J.: *Cvičení pro rozvoj řeči*. Praha: Portál, 2002. ISBN 978-80-7367-699-5
- MILLAROVÁ, Sussanna: *Psychologie hry*. Praha: Panorama, 1978. 505-825-21
- NAKLADATELSTVÍ MUTABENE spol. s r. o., Logico Primo, [online] 2012 [cit.2012-02-23]. Dostupné na: http://www.mutabene.cz/logico_primo.htm

- PAVLOVÁ - ZAHALKOVÁ, A.: *Prevence poruch řeči*. Praha: SPN, 1976. 14-556-76
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-7367-647-6
- SLOWÍK, Josef: *Speciální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1733-3
- SOUKROMÁ KLINIKA LOGO s.r.o., Logopedické pomůcky [online] 2012 [cit.2012-02-23]. Dostupné na: <http://www.moje-klinika.cz/logopedicke-pomucky>
- SOVÁK, Miloš: *Biologické základy učení*. Praha: SPN, 1985. 14-316-85
- SOVÁK, M.: *Logopedie – metodika a didaktika*. Praha: SPN, 1984. 14-607-84
- SOVÁK, Miloš: *Logopedie předškolního věku*. Praha: SPN, 1984. 14-434-84
- SOVÁK, Miloš: *Uvedení do logopedie*. Praha: SPN, 1978. 14-205-81
- STREJČKOVÁ, Ludmila: *Logopedie. Texty, hry a úkoly pro nácvik výslovnosti*. Praha: Fragment, 2009. ISBN 978-80-253-0882-0
- SYNEK, F.: *Čí jsou písmena*. Praha: ArchArt, 1996. ISBN 80-901500-7-1
- SYNEK, F.: *Hlasy a hlásky*. Praha: ArchArt 1995. ISBN 80-901500-6-3
- ŠKODOVÁ, E., JEDLIČKA, I. a kol.: *Klinická logopedie*. Praha: Portál, s.r.o., 2003, 2007. ISBN 978-80-7367-340-6
- VYŠTEJN, Jan: *Vady výslovnosti*. Praha: SPN, 1979. 14-784-79

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

LECHTA, V. *Logopedické repetitorium*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1990. ISBN 80-08-00447-9

LIŠKA, Jozef a kolektív: *Logopedický zborník 4-5. Logopedické problémy*. Východoslovenské vydavateľstvo pre Slovenskú logopedickú spoločnosť so sídlom v Košiciach, 1976. 83-036-76

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník.....	I
---------------------------	---

Příloha A – Dotazník

PRŮZKUM LOGOPEDICKÉ PÉČE V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH

Název a adresa MŠ (prosím doplnit):

1. Logopedická péče

Probíhá ve Vaší MŠ logopedická péče na odstraňování vad výslovnosti?: ano/ne

Pokud logopedická péče probíhá, kolik % dětí tuto péči potřebuje?

(kolik dětí z celkového počtu ve třídě):

Způsob logopedické péče (vyznačte, prosím, z následujících možností):

A. spolupráce s externím klinickým logopedem   ano/ne

B. spolupráce se školním logopedem   ano/ne

C. logopedický asistent v rámci MŠ   ano/ne

D. prováděná učitelem   ano/ne

E. jiná (prosím uveďte):

Forma logopedické péče (vyznačte, prosím, z následujících možností):

A. individuální: ano/ne

Časová dotace (jak často, jak dlouhou dobu – prosím uveďte):

B. skupinová: ano/ne

Časová dotace (jak často, jak dlouhou dobu, kolik dětí – prosím uveďte):

2. Používání logopedických pomůcek

Používáte ve Vaší MŠ logopedické pomůcky?: ano / ne

Prosím vyberte z následujících otázek nejvhodnější odpovědi ze škály užitečnosti používání v hodnotě od 1-5

1	2	3	4	5
Vůbec ne	Spíše ne	Částečně	Spíše ano	Ano, velmi

Napomáhají podle Vašich zkušeností logopedické pomůcky při odstraňování vad výslovnost?: 1-5

- A. **DIDAKTICKÉ** (materiály na procv. výslovnosti aj.): 1-5
- B. **STIMULAČNÍ** (zvukové hračky, bublifuky, foukadla): 1-5
- C. **NÁZORNÉ** (zrcadlo): 1-5
- D. **PODPURNÉ** (logopedické sondy, špachtle, rotavibrátor): 1-5

Jaké pomůcky jsou mezi dětmi nejoblíbenější? (prosím uveďte):

Jaké pomůcky používáte nejčastěji? (prosím uveďte) :

Jaká jsou Vaše kritéria pro výběr logopedických pomůcek?

(prosím uveďte):

3. Zaměření na rozvoj smyslových orgánů

Používáte ve Vaší MŠ hry/činnosti, které rozvíjejí cíleně některou z dovedností, nutných pro rozvoj komunikačních schopností v běžném programu výuky: ano/ne

Označte prosím nejvíce využívanou (nejoblíbenější) hru, činnost:

Prosím vyberte z následujících typů činností v bodech A-P dle škály četnosti používání od 1-5

1	2	3	4	5
Nikdy	Minimálně	Občas	Často	Velmi často

Motorika

- A. **Rozvoj motoriky ruky** (skládání, rozebírání, třídění, navlékání, kreslení aj.): 1-5
- B. **Rozvoj motoriky mluvidel** (artikulační cviky – gymnastika mluvidel): 1-5
- C. **Rozvoj motoriky očních pohybů** (koulení očima, pohyby očí): 1-5
- D. **Rozvoj grafomotoriky**: 1-5

Smysly

- E. **Rozvíjení zraku** (optická paměť, pozornost-změny, rozdíly): 1-5
- F. **Rozvoj sluchu** (básničky, písničky, akustická paměť, rozvoj fonem. sluchu) : 1-5
- G. **Rozvoj hmatu a propriocepce** (stříhání, lepení, modelování, hádání hmatem, rozvoj vnímání tělesného schématu) : 1-5

Mluvní dovednosti

- H. **Rozvoj porozumění řeči** (správnost pochopení předložek, P/L orientace, geom. tvary): 1-5
- I. **Rozvoj slovní zásoby** (protiklady, synonyma, hledání souvislostí, přirovnání, třídění, stupňování, nadřazené pojmy, skloňování): 1-5
- J. **Rozvoj vyjadřovací pohotovosti** (hádanky, popis děje, vymýšlení příběhu, vyprávění zážitku): 1-5
- K. **Rozvoj početní představ** (první, poslední, uprostřed, přidej, uber, víc, míň, vzadu, vpředu): 1-5

Koordinace činností

- L. **Rozvoj ruky a očí** (obkreslování, hledání správné cesty ve změti čar apod.): 1-5
- M. **Rozvoj rukou a mluvení** (popis co právě dělá, ilustrovat básničku pohybem): 1-5
- N. **Rozvoj seriality** (seřadit správně úkony za sebou, dodržovat pravidla – korálky, doplňování co patří do řádku s vynechaným okénkem aj.): 1-5
- O. **Rozvoj intermodality** (schopnost využívat analogie a kombinovat různé informace – př. dítě si prohlédne obrázky, které se pak zakryjí, vyjmenuje je ve správném pořadí): 1-5

P. **Rozvoj dýchání a hospodaření s dechem** (bublifuky, hra na flétnu, hry s foukáním, plavání): 1-5

Prosím vyberte nejvhodnější odpověď na následující otázku ze škály užitečnosti v hodnotě od 1-5

1	2	3	4	5
Vůbec ne	Spíše ne	Částečně	Spíše ano	Ano, velmi

Napomáhá podle Vašich zkušeností zařazení her pro všeobecný rozvoj dítěte při odstraňování vad výslovnosti?: 1-5

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Kateřina Říhová

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Využití her a pomůcek pro rozvoj řeči při výuce správné výslovnosti

Rok: 2012

Počet stran: 72

Celkový počet stran příloh: 4

Počet titulů české literatury a pramenů: 26

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: PaedDr. Jarmila Klugerová, Ph.D.